Основе програма
предшколског васпитања
и образовања

ГОДИНЕ УЗЛЕТА

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ, НАУКЕ
И ТЕХНОЛОШКОГ РАЗВОЈА

Документ Основа програма ПВО развијан је у партнерству
Завода за унапређивање образовања и васпитања,
УНИЦЕФ-а, Института за педагогију и андрагогију
Филозофског факултета Универзитета у Београду и
Министарства просвете, науке и технолошког развоја.

Издавач: Просветни преглед д.о.о. Београд

ГОДИНЕ УЗЛЕТА

Основе програма предшколског васпитања и образовања

Београд, 2019.

Правилник о основама програма предшколског васпитања и образовања

(„Службени гласник РС” – „Просветни гласник”, број 16/2018, од 17.09.2018. године)

На основу члана 67. став 1. Закона о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 88/17 и 27/18 – др. закон) министар просвете, науке и технолошког развоја доноси

ПРАВИЛНИК О ОСНОВАМА ПРОГРАМА ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

Члан 1.

Овим правилником утврђују се Основе програма предшколског васпитања и образовања и начин њиховог увођења и примене у јавној и приватној предшколској установи, односно основној школи која остварује предшколски програм.

Основе програма предшколског васпитања и образовања (у даљем тексту: Основе програма) одштампане су уз овај правилник и чине његов саставни део.

Члан 2.

Основе програма су основа за: израду и развијање програма васпитно-образовног рада на нивоу установе (предшколски програм), односно васпитне групе; развијање различитих програма и облика у предшколском васпитању и образовању; израду критеријума за праћење и вредновање квалитета предшколског васпитања и образовања и унапређивање и развој предшколске установе и делатности у целини, у складу са законом и овим правилником.

Члан 3.

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије – Просветни гласник”, а примењује се од:

1) 01. септембра 2019. године у установама на територији: града Новог Сада, града Чачка, града Лознице, града Пирота, града Сремске Митровице, града Смедерева, градске општине Земун, градске општине Врачар, општине Сремски Карловци, општине Аранђеловац и општине Алексинац;

2) 01. септембра 2020. године у установама на територији: града Сомбора, града Кикинде, града Суботице, града Вршца, града Пожаревца, града Крушевца, града Новог Пазара, града Ужица, града Врања, града Зајечара, града Лесковца, града Шапца, града Јагодине, градске општине Чукарица, градске општине Младеновац, градске општине Раковица, градске општине Стари град, општине Косјерић, општине Чајетина, општине Богатић, општине Параћин и општине Власотинце;

3) 01. септембра 2021. године у установама на територији: града Ниша, града Панчева, града Зрењанина, града Краљева, града Крагујевца, града Бора, града Прокупља, градске општине Барајево, градске општине Вождовац, градске општине Звездара, градске општине Лазаревац, градске општине Нови Београд, градске општине Палилула, општине Жагубица, општине Кладово, општине Неготин, општине Кула, општине Ковин, општине Бела Црква, општине Алибунар, општине Бачка Паланка, општине Врбас, општине Темерин, општине Стара Пазова, општине Ада, општине Кањижа, општине Сента, општине Бечеј, општине Рума, општине Пећинци, општине Шид, општине Ариље, општине Пожега, општине Нова Варош, општине Прибој, општине Пријепоље, општине Сјеница, општине Љиг, општине Горњи Милановац, општине Врњачка Бања, општине Рековац, општине Кнић, општине Блаце, општине Куршумлија;

4) 01. септембра 2022. године у установама на територији: града Ваљева, градске општине Обреновац, градске општине Савски венац, градске општине Сопот, градске општине Сурчин, градске општине Гроцка, општине Велико Градиште, општине Голубац, општине Мало Црниће, општине Жабари, општине Кучево, општине Мајданпек, општине Петровац на Млави, општине Велика Плана, општине Смедеревска Паланка, општине Апатин, општине Оџаци, општине Бач, општине Опово, општине Ковачица, општине Пландиште, општине Сечањ, општине Житиште, општине Нова Црња, општине Бачки Петровац, општине Беочин, општине Жабаљ, општине Мали Иђош, општине Србобран, општине Бачка Топола, општине Инђија, општине Ириг, општине Нови Кнежевац, општине Чока, општине Нови Бечеј, општине Тител, општине Бајина Башта, општине Љубовија, општине Мали Зворник, општине Лајковац, општине Уб, општине Мионица, општине Осечина, општине Крупањ, општине Коцељева, општине Владимирци, општине Ивањица, општине Лучани, општине Деспотовац, општине Ћуприја, општине Свилајнац, општине Александровац, општине Брус, општине Варварин, општине Ћићевац, општине Трстеник, општине Рашка, општине Тутин, општине Баточина, општине Лапово, општине Рача, општине Топола, општине Бољевац, општине Књажевац, општине Сокобања, општине Ражањ, општине Лебане, општине Медвеђа, општине Бојник, општине Житорађа, општине Дољевац, општине Мерошина, општине Гаџин Хан, општине Бела Паланка, општине Сврљиг, општине Бујановац, општине Трговиште, општине Прешево, општине Босилеград, општине Сурдулица, општине Владичин Хан, општине Бабушница, општине Димитровград, општине Црна Трава и општине на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија.

Број: 110-00-612/2018-04

У Београду, 30. августа 2018. године

МИНИСТАР

Младен Шарчевић

Садржај

Концепција Основа програма

Увод 9

Начин структуирања текста документа са кратким описом садржаја поглавља 12

Полазишта Основа програма: теоријско-вредносни постулати 13

Циљеви Основа програма 17

Општи циљеви Основа програма 17

Циљеви предшколског васпитања и образовања усмерени на дете: подршка добробити детета 18

Од Основа програма до реалног програма

Подршка добробити детета у реалном програму кроз односе и делање 23

Односи 23

Делање 26

Игра 26

Животно-практичне ситуације 28

Планиране ситуације учења 29

Предшколска установа: контекст реалног програма 32

Физичко окружење 32

Вршњаци 34

Заједница 35

Породица 36

Васпитач 38

Стратегије васпитача у развијању програма 40

Принципи развијања реалног програма 40

Планирање 41

Заједничко развијање програма 43

Праћење, документовање и вредновање 45

Концепција Основа програма

Увод

Само је један период живота са толико отворених могућности, у коме човек са толико енергије, истрајности и ентузијазма овладава и развија сложене капацитете од којих ће зависити његове будуће могућности, његова личност и успешност функционисања у даљем животу. Тај период је предшколски узраст.[1] Због тога године на предшколском узрасту препознајемо као године узлета, па отуд и назив овог програма. Колики и какав ће тај узлет бити, зависиће од свих нас који радимо у предшколском васпитању и образовању.

Основе програма предшколског васпитања и образовања (у даљем тексту Основе програма) је документ којим се дефинише концепција васпитања и образовања предшколске деце. Он представља оквир за:

- израду и развијање програма васпитно-образовног рада на нивоу предшколске установе,
- развијање реалног програма на нивоу васпитне групе,
- развијање различитих програма и облика у предшколском васпитању и образовању,
- израду критеријума за праћење и вредновање квалитета предшколског васпитања и образовања,
- унапређивање и развој предшколске установе и делатности у целини,
- остваривање континуитета предшколског и основношколског васпитања и образовања,
- израду пратећих ресурса којима се операционализује и конкретизује концепција Основа програма.

Концепција Основа програма заснива се на:

- актуелним стратешким и законским документима из области образовања и васпитања у Србији;

1 Под предшколским узрастом мисли се на узраст деце од рођења до поласка у школу.

- савременим теоријским поставкама о детињству, учењу и развоју деце на раним узрастима;
- релевантним међународним документима: Конвенција о правима детета, 1989; Општи коментар 7 Комитета УН за права детета о остваривању права детета у раном детињству, 2005; Образовање за 21. век, УНЕСКО[2]; Кључне компетенције за целоживотно учење, документ ЕУ комисије, 2006[3]; Кључни принципи оквира квалитета предшколског васпитања и образовања, документ ЕУ комисије, 2014[4]; Компетенције у предшколском васпитању и образовању, ЕУ комисија, 2011[5];
- традиционалној утемељености програма предшколског васпитања и образовања у Србији на хуманистичким вредностима, интегрисаном приступу нези, васпитању и образовању, уважавању узрасних специфичности детета и водеће улоге игре у дететовом учењу и развоју;
- позитивним искуствима праксе предшколског васпитања и образовања у Србији развијане кроз различите пројекте реализоване у партнерству носилаца образовне политике, истраживачких институција, невладиног сектора, УНИЦЕФ и других међународних организација и фондација *(Развијање отвореног курикулума на нивоу дечјег вртића; ИМПРЕС – Унапређивање предшколског васпитања и образовања у Србији; Вртићи без граница; Вртићи без граница 2; Калеидоскоп – диверсификација програма предшколског васпитања);*
- савременим теоријама курикулума, крос-националној анализи докумената основа програма[6] и примерима добре праксе висококвалитетних програма предшколског васпитања и образовања у свету [7].

Концепцијом Основа програма афирмише се:

- вера у капацитете деце предшколског узраста да активно учествују у свом учењу и развоју, значај игре на овом узрасту и значај заједничког учешћа деце и одраслих за учење и развој;
- професија васпитача као јединствена професија у односу на све друге, етичка и рефлексивна по својој суштини, која се заснива на сложеним и особеним компетенцијама;
- јединствена професионална улога стручних сарадника у развијању рефлексивне праксе и квалитетног реалног програма кроз промену културе и структуре вртића;
- повезивање са локалном заједницом и породицом и значај њихове улоге у пракси предшколског васпитања и образовања.

2 Delors, J. et al. (1996). *Learning: The Treasure Within.* Paris: UNESCO.

3 Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December for lifelong learning (2006/962/EC).

4 Key principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care, EU Comission, 2014.

5 CoRe: Competence Requirements in Early Childhood Education and Care, EU Comission, 2011.

6 Krnjaja, Ž.,Pavlović Breneselović, D. (2013). *Gde stanuje kvalitet – Politika građenja kvaliteta u predškolskom vaspitanju. Knjiga 1,* Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju.

7 *Aistear,* (2009). The early childhood curriculum framework, NCCA; *Te Whariki,* (2016). Early Childhood Curriculum, Ministry of education New Zealand; *Nacionalni kurikulum za ranii predskolski odgoj i obrazovanje,* (2014). Hrvatska; *National curriculum guidelines on early childhood education and care in Filand,* (2003).

Основе програма су намењене свима који су непосредно или посредно укључени у делатност предшколског васпитања и образовања – запосленима у предшколским установама (медицинским сестрама-васпитачима, васпитачима[8] , стручним сарадницима и сарадницима и другим запосленима), породици, локалној заједници, стручним и академским заједницама и свим другим државним и цивилним организацијама, институцијама и телима повезаним са образовањем, здравственом и социјалном заштитом и културом.

Основе програма треба да служе пре свега практичарима[9] као полазиште, смернице и повод за разумевање и преиспитивање праксе развијања програма кроз властита промишљања и дијалог са колегама, породицом и децом.

Заснивати своју праксу на Основама програма не значи једном прочитати овај документ већ подразумева стални циклични процес читања, преиспитивања властитих полазишта и уверења и мењања сопствене праксе. То је пут којим истовремено продубљујемо разумевање концепције Основа и развијамо програм који се заснива на овој концепцији.

Документ је структуриран, у складу са разумевањем природе програма и природе учења и развоја деце, кроз два дела: „Концепција Основа програма" и „Од Основа програма до реалног програма" (Слика 1).

Слика 1. *Структура документа Основа*

8 Под термином васпитач у даљем тексту мисли се на све који непосредно раде у васпитној групи са децом (васпитачи, медицинске сестре-васпитачи).

9 Термин практичар означава све оне који раде у непосредној васпитно-образовној пракси (васпитачи, стручни сарадници и сарадници и други запослени у предшколској пракси). Именице и друге речи које се користе у мушком граматичком роду, а означавају назив професије, односе се на припаднике и мушког и женског пола.

Начин структуирања текста документа са кратким описом садржаја поглавља

ПРВИ ДЕО:

„КОНЦЕПЦИЈА ОСНОВА ПРОГРАМА”

У првом делу документа, износе се концептуална полазишта Основа програма кроз два поглавља:

1

ПОЛАЗИШТА ОСНОВА ПРОГРАМА: ТЕОРИЈСКО-ВРЕДНОСНИ ПОСТУЛАТИ

Износе се теоријско-вредносни постулати на којима градимо концепцију. То су теме: **како видимо дете предшколског узраста, какву праксу вртића желимо и у какво предшколско васпитање и образовање верујемо.** У оквиру сваке од ових тема, текст је подељен на две колоне. У левој колони се износе основна теоријска полазишта ових тема, а у десној се конкретизује сагледавање детета, вртића и предшколског васпитања и образовања које проистиче из теоријских полазишта датих у левој колони.

2

ЦИЉЕВИ ОСНОВА ПРОГРАМА

Из теоријско-вредносних постулата следе **општи циљеви** Основа програма и **циљеви** предшколског васпитања и образовања усмерени на дете. Циљеви **усмерени на дете** формулисани су као **дугорочни циљеви подршке добробити** и **конкретизовани на нивоу реалног програма.**

ДРУГИ ДЕО:

„ОД ОСНОВА ПРОГРАМА ДО РЕАЛНОГ ПРОГРАМА”

У другом делу конкретизују се и разрађују концептуалне поставке Основа, дате у првом делу у контексту реалне васпитно-образовне праксе кроз три поглавља:

1

ПОДРШКА ДОБРОБИТИ КРОЗ ОДНОСЕ И ДЕЛАЊЕ

У овом поглављу разрађује се поставка да се за дете програм манифестује кроз **односе** које гради и **начине делања** (игру, животно-практичне ситуације и планиране ситуације учења). За сваки аспект односа и делања дата су одређења, значај који имају за дете и начини подршке од стране васпитача.

2

ПРЕДШКОЛСКА УСТАНОВА – КОНТЕКСТ РЕАЛНОГ ПРОГРАМА

Конкретизују се кључне димензије контекста предшколске установе којима се обликује непосредни програм васпитно-образовног рада (реални програм): **култура и структура установе** односно вртића и учесници у пракси вртића **(вршњаци, породица, заједница и васпитачи).**

3

СТРАТЕГИЈЕ РАЗВИЈАЊА ПРОГРАМА

На основу поставки изнетих у претходним поглављима интегришу се **принципи** развијања реалног програма и конкретизују **стратегије** које васпитач користи у развијању програма: планирање; заједничко развијање програма; праћење, вредновање и документовање.

1 Полазишта Основа програма: теоријско-вредносни постулати

Основама програма одређује се концепција предшколског васпитања и образовања која обухвата схватање детета и његовог учења и развоја, схватање природе праксе и програма предшколског васпитања и образовања и схватање функције и природе васпитања и образовања на предшколском узрасту. Ова схватања представљају теоријско-вредносне постулате Основа програма јер обједињују теоријска сазнања и вредносна опредељења. Њима се исказује шта се сматра важним и вредним и чему тежимо у програму предшколског васпитања и образовања. Да би се програм васпитно-образовног рада са децом заснивао на концепцији Основа, неопходно је да ове теоријско-вредносне постулате, кроз изградњу заједничког разумевања и преиспитивање својих знања и уверења, васпитач утемељује као лично релевантне и блиско повезане са властитом праксом[10].

10 Теоријско-вредносни постулати се базирају на знањима, искуству, уверењима и вредностима и чине интерпретативни оквир којим се обликују поступци васпитача. То је филтер кроз који васпитач доноси одлуке, гради односе и предузима акције.

ТЕОРИЈСКЕ ПОСТАВКЕ О ДЕТИЊСТВУ И ДЕТЕТУ

Основе програма се заснивају на теоријским поставкама социокултурне теорије, социологије детињства и постструктурализма. Њима је заједничко сагледавање детињства као по себи вредне и видљиве друштвене категорије. Тиме се у разумевању детета акценат помера са питања индивидуалног развоја на питање друштвено-културне конструкције детињства и питање положаја детета као социјалног актера у датом контексту; дете се сагледава као богато потенцијалима, као агенс, компетентни учесник у сопственом учењу и живљењу; истиче се значај проактивизма и партиципације детета; истиче се сарадња у развијању заједнице праксе деце и одраслих, у којој се кроз интеракције узајамно трансформишу сви учесници. [11]

Игра је доминантна пракса детета кроз коју гради односе и кроз коју се одвија процес усвајања и

11 Anning, A., Cullen, J., Fleer, M. (2004). *Early Childhood Education, Society & Culture.* London: Sage Publication; Dahlberg, G., Moss, P., Pence, A. (2007). *Beyond Quality in Early Childhood Education and care*, New York: Routledge; James, A. & A. Prout (Ed.) *Constructing & Reconstructing Childhood* (227–247).2nd Edition. London: Taylor & Francis e-Library.

САГЛЕДАВАЊЕ ДЕТЕТА

Дете је јединствено и целовито биће. Свако дете је личност са својим јединственим могућностима и једнаким правима да се његова јединственост препозна и уважи. Дете реагује целим својим бићем, његов интелектуални, емоционални, сензо-моторни, социјални и говорни развој је узајамно условљен и испреплетен.

Дете је компетентно и богато потенцијалима. Оно није само биће потреба, оно поседује потенцијале и развијајуће капацитете који га чине компетентним учесником сопственог учења и развоја. Компетентност детета није нешто што дете поседује по себи, нити постигнуто досегнуто стање већ се компетентност детета изграђује кроз односе са одраслима и вршњацима и зависи од квалитета ових односа – колико су они подстицајни и подржавајући. Да би дете испољило своје потенцијале, оно мора имати адекватну негу и подржавајућу средину и односе и мора бити заштићено од сваког вида занемаривања и злостављања.

Дете је активни учесник заједнице вршњака и одраслих. Дете је социјално биће, природно усмерено на односе са вршњацима и одраслима. Дете је активни учесник у друштвеним односима и

трансформације културе.[12] Игра је „ауторска прерада стварности" и чин замишљања искуства.[13] Она је рани израз најдубљег људског својства – капацитета флексибилности [14], односно форма испољавања најзначајнијег стваралачког потенцијала људског бића. Тај капацитет, својствен само људском бићу, од кључног је значаја за стални процес усклађивања и трансформације.

Наведена теоријска полазишта поткрепљена су савременим истраживањима о развоју мозга која показују да искуства у раном детињству имају одлучујући утицај на архитектуру мозга и тиме на врсте и степен будућих могућности у одраслом добу; да је период раног детињства сензитивни период развоја у којем постоје оптималне могућности да се зависно од искуства нешто научи; да су социјалне интеракције кључне за дечји развој јер утичу на начин мождано „умрежавања" и да је дете рођењем биолошки предодређено за социјално повезивање; да мозак трага и ствара обрасце и да се учење заснива на уочавању односа и образаца; да је пластичност кључна карактеристика мозга те ће се, зависно од спољашњих искустава и захтева, неке неуронске везе појачавати док ће друге слабити и губити се, из чега проистиче велики капацитет детета за учење и истовремено рањивост детета. [15]

12 Fleer, (2009). Cultural-Historical Perspective on Play: Play as a Leading Activity Across Cultural Communities. In Pramling-Samuelsson, I., Fleer, M. A (Eds). *Play & Learning in Early Childhood Settings* (1–19). London: Springer.

13 Marjanović, A. (1987). Odabrani radovi. *Predškolsko dete*, 1–4.

14 *Ibid*

15 National Scientific Council on The Developing Child, 2004.; Shonkoff, J. P, Philips, D. A. (Eds) (2000). *From Neurons to Neighborhoods: The science of early childhood development*. Washington DC: National Academy Press.

ТЕОРИЈСКЕ ПОСТАВКЕ О ПРОГРАМУ И ПРАКСИ

Основне поставке савремених теорија курикулума засноване на социокултурној теорији и постструктурализму јесу: да програм није готов модел који се директно имплементира у пракси већ флексибилни оквир којим се постављају основне вредности и начела која се конкретизују у специфичном контексту кроз експериментисање и иновације; да је програм предлог намењен даљем преиспитивању и развијању у пракси; да је развијање курикулума друштвена пракса заснована на заједничком учешћу, вишеперспективности и колаборацији.[16]

16 Bennett, J. (2008). *Benchmarks for Early Childhood Services in OECD Countries.* Innocenti Working Paper 2008-02. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre; McKernan, J. (2008). *Curriculum and Imagination.* London: Routledge.

процесима у породици, дечјем вртићу и заједници којој припада и својим учешћем доприноси обликовању те заједнице.

Дете је посвећено учењу. Дете има урођену мотивацију да учи и сазнаје. Од рођења настоји да разуме свет који га окружује и да њиме овладава. Учење је процес коконструкције (заједничке конструкције) знања са вршњацима и одраслима у ситуацијама које за дете имају лични смисао и значење. Дете учи интегрисано: његово физичко, емоционално, социјално, језичко, чулно, когнитивно учење, узајамно је повезано и одвија се симултано.

Дете је креативно. Дете има креативни потенцијал да изрази себе и своје разумевање света на много различитих начина и да на креативан начин повезује различите димензије свог искуства и прерађује своје идеје и доживљаје. Дете користи различите начине изражавања који су једнако вредни, како би изразило, разумело и разменило осећања, идеје, мисли, вредности и уверења.

Дете је биће игре. Игра је природан начин односа детета према свету кроз који оно доживљава, проширује и прерађује искуства, обликује себе и свет и гради сазнања о себи и свету, развијајући потенцијал отворености, флексибилности и стваралаштва, као основе свеколиког учења и развоја. Дете учи у ситуацијама и активностима које се заснивају на игровном обрасцу – добровољности, иницијативи, динамичности, преговарању, посвећености, отворености, преиспитивању.

САГЛЕДАВАЊЕ ПРАКСЕ ВРТИЋА

Вртић[17] као простор реалног васпитно-образовног програма заснива се на разликовању и разумевању односа између Основа програма и непосредног програма васпитно-образовног рада (реалног програма). Основама програма, као документом, дефинише се концепција на којој треба да се заснива реални програм и операционализује процес примене концепције.

Реални програм настаје и гради се у реалном контексту васпитно-образовне праксе. Он не може бити унапред писани документ већ се гради кроз заједничко учешће свих учесника, обликује културом

17 Термином вртић означава се сваки административно-просторно-временски организациони облик у којем се реализује програм предшколског васпитања и образовања.

Према социокултурној теорији, учење је процес трансформације учешћа у заједници праксе. Коришћење културних оруђа и продуката (као што су говор, симболи, предмети, обичаји...), као и различите стратегије у грађењу значења, деца уче кроз свакодневно учешће у заједници праксе у коју су укључена (породици, вртићу, непосредном окружењу). Програм је усмерен на операционализацију могућности за различите начине учешћа деце у разним ситуацијама и односима. [18]

Дечји вртић као заједница одраслих и деце „има заједничка подручја делања, заједничке разлоге и прилике за учење, заједничке проблеме и замисли у чијој је функцији стицање знања и компетенција“[19].

Савремени теоретичари праксе предшколског васпитања, наспрам технократског, развијају демократски модел по коме се васпитно-образовна институција сагледава као простор демократске праксе заједнице у којој се узимају у обзир интереси заједнице, породице и деце. Демократски модел праксе подразумева да она није репресивна, да је заснована на уважавању једнакости и различитости, да је подржавајућа, респонсивна, базирана на дељењу моћи. Васпитавање детета значи проширивање његових могућности, чиме се креира социјална правда и једнакост и критички преиспитује питање моћи у односу детета и одраслог, контроле и праведности.[20]

Пракса образовања је по својој природи трансформативна и етичка. Она се сагледава као комплексан систем грађења односа и као таква је променљива, непредвидљива и увек контекстуално обликована.

Професија васпитача, као релациона пракса која се остварује у динамичном и променљивом контексту, по својој суштини је етичка пракса, вођена вредностима и заснована на критичком преиспитивању и преузимању одговорности.

Схваћена као вишеперспективна, васпитно-образовна пракса се развија кроз односе узајамне зависности и уважавања, ко-конструкције и грађења заједничког значења међу учесницима.

18 Rogoff, B., Goodman Turkanis, C., Bartlett, L. (Eds) (2001). *Learning Together – Children and Adults in the School Community.* Oxford: Oxford University Press.

19 Marjanović, A. (1987). Odabrani radovi. Predškolsko dete, 1–4: 52

20 MacNaughton, G. (2005). *Doing Foucault in Early Childhood Studies. Applying poststructural ideas.* London & New York: Routledge; Moss, P. (2007). *Bringing Politics into the Nursery: Early Childhood Education as democratic practice.* London: Institute of Education University of London.

вртића, породице и локалне заједнице и ширег друштвеног контекста и планским и промишљеним деловањем васпитача заснованим на концепцији Основа програма.

Вртић као место заједничког живљења у коме се подршка учењу и развоју деце остварује кроз **заједничко учешће** деце и одраслих као аутентичних људских односа и заједништва у ситуацијама, догађајима и активностима које за њих имају смисла. Васпитно-образовна пракса вртића се одвија као процес заједничког учења деце и одраслих кроз који одрасли и деца заједнички конструишу (ко-конструишу) знања и разумевање себе и света а не као примена програма на децу према унапред испланираним појединачним активностима и издвојеним садржајима подучавања.

Вртић као простор демократске и инклузивне праксе значи:

- уважавање права све деце на образовање кроз инклузивну праксу у дечјем вртићу којом се уважава родна, културна, здравствена и свака друга различитост, развија осетљивост на дискриминацију (родну, културну, социјалну, националну...) и посебна пажња посвећује укључивању деце из осетљивих група.
- уважавање права деце на активно учешће у образовању кроз усмереност на добробит детета и подршку његовим потенцијалима и активном учешћу у животу вртића.
- партнерство са породицом препознавањем примарне улоге и важности родитеља и породице у васпитању на раном узрасту.
- повезаност са локалном заједницом кроз различите начине учешћа деце у локалној заједници и учешћа локалне заједнице у пракси вртића.
- остваривање права детета као грађанина кроз пуну партиципацију деце у социјалном и културном животу заједнице.

Вртић као простор рефлексивне праксе подразумева:

- развијање односа међу васпитачима, стручним сарадницима, сарадницима и свим другим запосленима, заснованих на поверењу, уважавању, размени и узајамној подршци.
- развијање рефлексивног приступа пракси кроз стално преиспитивање теоријских и властитих полазишта и сопствене праксе у дијалогу са колегама, породицом и децом.
- покретање заједничких истраживања практичара о питањима која су релевантна за њихову праксу и у функцији развијања програма у складу са концепцијом Основа.

Развијање квалитета васпитно-образовне праксе подразумева сталне промене које се не могу уносити споља, већ се граде кроз промене културе установе и преиспитивање имплицитне педагогије практичара[21].

21 Cochran-Smith, M. (2010). Toward a Theory of Teacher Education for Social Justice. In Hargreaves et al. (Ed) *Second International Handbook of Educational Change* (445-468). London: Springer; Pešić, M. (2004). *Pedagogija u akciji.* Beograd: IPA.

ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНЕ ВРЕДНОСТИ И ФУНКЦИЈЕ ОБРАЗОВАЊА

Образовање кроз подршку развоју свих потенцијала појединца и његовог оспособљавања за продуктиван властити и друштвени живот има функцију обезбеђивања самоактуализације појединца и остваривања континуитета људске културе и друштвеног прогреса. Као друштвена пракса, оно увек прокламује одређене друштвене вредности и идеале и заснива се на њима. Неке од тих вредности су трајне и универзално важеће, засноване на хуманистичком сагледавању човека и друштва, а неке се посебно актуализују датим историјско-друштвеним контекстом. У такве вредности спадају алтруизам и толеранција, моралност и одговорност, стваралаштво и креативност, иницијативност и иновативност, кооперативност, праведност, позитиван лични, културни, национални, социјални и планетарни идентитет.

Ове вредности уткане су, како у документе образовне политике Уједињених нација и Европске уније, тако и у наше законодавство, препознавањем свеобухватне природе образовања по коме се оно темељи на четири „стуба": учењу да се зна, учењу да се буде, учењу да се уме и учењу да се живи заједно[22].

Узајамна повезаност природе и функције образовања и друштвених вредности се конкретизује кроз начела васпитања и образовања. Начела су носеће поставке на којима се заснива систем васпитања и образовања, као и сама институционална пракса унутар њега.

22 Delors, J. et al. (1996). *Learning: The Treasure Within.* Paris: UNESCO

- професионално усавршавање којим се практичари оспособљавају за истраживања и критичко преиспитивање у правцу континуираних промена, учења и развоја.
- повезивање кроз заједничка истраживања са другим вртићима, истраживачким и институцијама иницијалног образовања, као и другим институцијама и организацијама.

САГЛЕДАВАЊЕ ПРИРОДЕ И ФУНКЦИЈА ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА (НАЧЕЛА)

У предшколском васпитању и образовању вредности и функције васпитања и образовања остварују се кроз:

Целовито сагледавање васпитања и образовања као повезаног процеса бриге, неге, образовања и васпитања који су уткани у сваки сегмент заједничког живљења деце и одраслих у вртићу.

Усмереност на дугорочне циљеве а не на краткорочне исходе и постигнућа. Предшколско васпитање и образовање је усмерено на процес развоја дугорочних циљева и исхода, као базичних компетенција успешног људског функционисања, развоја и учења, као што су способност саморегулације, симболичко изражавање, социјална и емоционална компетентност, позитиван идентитет. Специфична знања, вештине и навике треба сагледавати као средства којима се подржава и подупире развој ових базичних компетенција, а не као краткорочно постигнуће коме се тежи.

Интегрисан приступ учењу и развоју се заснива на повезаном искуству онога што дете чини и доживљава у ситуацијама које су му смислене и које повезује смисао, а не кроз издвојене садржаје и појединачне активности везане за појединачне образовне области или аспекте развоја.

Континуитет у образовању који се остварује постављањем темеља целоживотног учења и темеља развијања образовних компетенција и повезивањем са школом, породицом и локалном заједницом.

Вредновање у функцији грађења квалитета програма усмереношћу на структурне и процесне димензије програма. Полазећи од усмерености на дугорочне циљеве васпитања и образовања, квалитет програма се не прати на основу мерења постигнућа деце или њиховог напредовања према развојним нормама, већ праћењем квалитета кључних димензија програма које проистичу из програмске концепције. У овакво вредновање укључени су сви учесници програма.

2 Циљеви Основа програма

Општи циљеви Основа програма

- Да сва деца предшколског узраста, кроз подршку њиховој добробити, имају једнаке могућности за учење и развој.
- Да учешћем у програмима деца имају прилике и могућности да буду срећна, да се осећају задовољно, остварено и прихваћено, да граде односе поверења и уважавања, блискости и пријатељства.
- Да деца развијају диспозиције за целоживотно учење као што су отвореност, радозналост, отпорност (резилијентност), рефлексивност, истрајност, поверење у себе као способног „ученика" и позитивни лични и социјални идентитет, чиме се постављају темељи развијања образовних компетенција.
- Да деца учешћем у програмима имају прилике да упознају, истражују и преиспитују различита подручја људског сазнања и делања, различите продукте културе и начине грађења и изражавања значења.
- Да породице имају могућности и прилике да бирају, активно учествују у васпитању и образовању своје деце на јавном плану, да освесте своје потребе и капацитете и развијају родитељске компетенције.
- Да васпитачи, сестре-васпитачи, стручни сарадници и сарадници, стручњаци из различитих области и други практичари имају прилику да испоље своју аутономију, креативност и професионалност као и проактивно заступање интереса деце и породица.
- Да дечји вртић и друга окружења у локалној заједници (школа, центри културе, спорта и рекреације, отворени простори, друге институције локалне средине) постану простори заједничког учешћа деце и одраслих у учењу и грађењу смисла, кроз дијалог и узајамну подршку.
- Да се васпитачи, стручни сарадници и стручњаци других профила, истраживачи, носиоци образовне политике и сви који се баве предшколским васпитањем и образовањем повезују у истраживачку заједницу која кроз истраживања и узајамну подршку гради квалитет предшколског васпитања и образовања.

Циљеви предшколског васпитања и образовања усмерени на дете: подршка добробити детета

Циљ програма предшколског васпитања и образовања јесте подршка добробити детета. Добробит је вишедимензионални конструкт којим се обједињује разумевање холистичке природе развоја, целовитости процеса неге, васпитања и образовања и интегрисаног учења детета предшколског узраста. У најширем смислу, добробит је капацитет успешног персоналног и интерперсоналног функционисања, испољавања и култивисања људских потенцијала за развој и напредак и може се сагледати кроз три димензије: персоналну (бити добро и функционисати успешно), делатну (умети и хтети) и социјалну (припадати, прихватати и учествовати). Све димензије добробити су међусобно повезане, преклапајуће и узајамно условљене.

Овако постављен концепт добробити одражава суштину развоја и учења детета, а то је да је дете биће које истовремено *јесте и бива* – кроз оно што јесте постаје и оно што ће бити, тако да подржавати добробит детета значи истовремено пројектовање циљева на будућност и разумевање шта је добробит за дете у реално постојећим околностима, сада и овде (у реалном програму).

ЦИЉЕВИ ПОДРШКЕ ДОБРОБИТИ

Подршка персоналној добробити

- развијање свести и бриге о свом телу и о себи;
- развијање моторичких способности и вештина и чулне осетљивости;
- развијање саморегулације као унутрашње контроле, способности одлагања жеље, прихватања захтева и налажење алтернатива;
- развијање инструменталне и психолошке самосталности;
- развијање идентитета и самоприхватања;
- развијање емоционалне компетентности као способности доживљавања и изражавања широког спектра емоција, регулисања и контроле емоција и разумевање властитих и туђих емоција.

Подршка делатној добробити детета

- Развијање креативног испољавања и изражавања и стваралачког уобличавања својих доживљаја и сазнања;
- развијање свих видова комуникације и овладавање различитим функцијама говора;
- развијање рефлексивности и самодирекције као основе учења да се учи;
- развијање диспозиција за учење као што су истрајност, радозналост, иницијатива и креативност, отвореност за сарадњу, одговорност;
- развијање основа кључних образовних компетенција за целоживотно учење;

ШТА ЈЕ ЗА ДЕТЕ ДОБРОБИТ У РЕАЛНОМ ПРОГРАМУ

Осећати се

- Добро и витално;
- остварено, задовољно и срећно;
- сигурно али не презаштићено и пререгулисано;
- сигурно да ће се његове потребе, интереси и интересовања уважавати и подржавати;
- припадником заједнице вртића и шире заједнице;
- усклађено са правилима, нормама и захтевима окружења.

Бити

- Укључен/а у заједницу вршњака и вртића;
- укључен/а у разноврсне, креативне, сврсисходне активности;
- саслушан/а и уважен/а;
- окружен/а довољно познатим и истовремено новим изазовима;
- прихваћен/а у својој јединствености;
- физички активан/на, спретан/на, одважан/на и грациозан/на;
- пријатељ са неким.

- развијање отпорности (резилијентности) на стрес и изазове и способности конструктивног приступа проблемима и променама;
- грађење смисла и животне сврхе кроз дубље разумевање основних манифестација људског живљења, вредности и лепоте човека и људског рада.

Подршка социјалној добробити детета

- Развијање позитивног културног и социјалног идентитета и задовољства и поноса припадништвом различитим заједницама (вршњачкој, породичној, локалној, националној, глобалној);
- развијање социјалне компетентности као способности емоционалног везивања и емпатичности, успешне социјалне комуникације и кооперативности;
- развијање моралних вредности и норми и способности моралног расуђивања, правичности и уважавања разлика;
- развијање алтруизма, особина човечности као што су предусретљивост, емпатија, толерантност, племенитост, солидарност;
- развијање свести о узајамној повезаности људи и природе и бриге за животну средину;
- развијање проактивног односа према животу и окружењу.

Моћи

- Да упознаје свет око себе, проширује своја искуства и знања о својој и другим културама, различитим физичким и природним појавама и различитим продуктима људске културе;
- да посматра, пита се, размењује, истражује, машта;
- да истражује целим телом и свим чулима и има различите естетске доживљаје;
- да се изражава на различите начине, кроз различите симболичке системе и користи различите операције примерене тим системима;
- да се изражава креативно и маштовито кроз различите форме, медије и материјале;
- да испољава своја интересовања, бира и преузима иницијативу;
- да спознаје своје снаге и могућности;
- да испољава своје способности и да је успешно у учењу;
- да опслужује себе;
- да доприноси и види да је његов допринос препознат и важан.

Умети

- Да прави добар избор, доноси одлуке и преузима одговорност;
- да управља својим емоцијама и разуме емоције других;
- да одлаже своје жеље и прихвата жеље и очекивања других;
- да успешно комуницира и сарађује са другима, преговара и да се договара и разрешава конфликте;
- да прихвата друге, развија блиске и реципрочне односе базиране на уважавању и прихватању разлика;
- да доприноси својој заједници, брине се о другима и свом окружењу;
- да учи и воли учење;
- да прихвата промене, да буде отворено и флексибилно.

Предшколско васпитање и образовање је саставни део система образовања и васпитања у Србији. Законом о основама система образовања и васпитања дефинише се седам кључних образовних компетенција за целоживотно учење у складу са документима међународне образовне политике. Као први ниво у систему образовања и васпитања, предшколско васпитање и образовање остварује основ развоја ових компетенција и тиме обезбеђује континуитет образовања и целоживотног учења.

СПЕЦИФИЧНОСТИ КЉУЧНИХ ОБРАЗОВНИХ КОМПЕТЕНЦИЈА ЗА ЦЕЛОЖИВОТНО УЧЕЊЕ У ПРЕДШКОЛСКОМ ВАСПИТАЊУ И ОБРАЗОВАЊУ

КОМУНИКАЦИЈА НА МАТЕРЊЕМ ЈЕЗИКУ	Ова компетенција се развија кроз прилике за богаћење речника и коришћење различитих функција језика; кроз подршку детету за правилно, изражајно и креативно усмено изражавање и језичко стваралаштво; подстицањем различитих начина графичког и других начина симболичког репрезентовања и стварањем прилика за њихову практичну употребу у игри као и развијањем свести о њиховој важности и корисности; развијање свести о важности језика у међуљудским односима и коришћењу језика на позитиван и друштвено одговоран начин. Рана писменост се развија у подстицајном језичком окружењу кроз активности у којима различити начини симболичког бележења и писана комуникација имају сврху у самој активности, а не кроз издвојено подучавање деце читању и писању.
КОМУНИКАЦИЈА НА ДРУГОМ ЈЕЗИКУ	На предшколском узрасту се развија основа за учење других/страних језика кроз развој матерњег језика и развијањем свести и знања о различитим културама и језицима као и функцији језика у комуникацији међу људима и културама. Уколико се на предшколском узрасту уводи други језик, учење подразумева *ситуационо* усвајање језика, тако што је страни језик уткан у ситуације и активности кроз које га дете упознаје и смислено употребљава, а не кроз издвојено подучавање посебно обликованим методичким поступцима.
МАТЕМАТИЧКЕ, НАУЧНЕ И ТЕХНОЛОШКЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	Математичке, научне и технолошке компетенције се развијају кроз богата сензорна искуства и практичну манипулацију; подстицањем развоја и примене логичко-математичког мишљења у сагледавању и разумевању појава и односа и решавању проблема; подршком истраживањима, упитаности, откривањима и закључивању о природним и физичким појавама, у различитим ситуацијама игре и активностима у оквиру теме/пројекта и животно-практичним ситуацијама; применом сазнања у решавању практично животних потреба и проблема. Васпитач обликује своје учешће у заједничком истраживању кроз различите поступке подршке и поступке проширивања, а не вербалним подучавањем.

ДИГИТАЛНА КОМПЕТЕНЦИЈА	Дигитална компетенција се развија кроз смислено коришћење дигиталних технологија као оруђа којима се деци омогућава: долажење до информација; изражавање и представљање у функцији игре и истраживања; документовање различитих активности. Дигитална компетенција подразумева и развој адекватног односа и културу употребе дигиталних технологија.
УЧЕЊЕ УЧЕЊА	Ова компетенција се развија подршком деци да освешћују процес властитог учења; кроз подршку развоју перцептивних способности и метакогнитивних способности промишљања, преиспитивања, планирања и саморегулисања учења које је смислено повезано са игром, активношћу и ситуацијом у којој дете учествује и кроз укључивање деце у развијање програма.
ДРУШТВЕНЕ И ГРАЂАНСКЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ	Ове компетенције се остварују развијањем заједништва деце и одраслих и вршњачке заједнице: неговањем односа припадања, уважавања и прихватања; неговањем односа уважавања различитости и бриге о другима; развијањем групног идентитета; учешћем у игри, активностима, различитим друштвеним групама и ситуацијама које захтевају договарање, сарадњу, усаглашавање, међусобну подршку и дају прилику за властити допринос заједници у коју су укључена; укључивањем и/или покретањем догађаја, акција и пројеката у локалној заједници.
ИНИЦИЈАТИВА И ПРЕДУЗЕТНИШТВО	Ова компетенција се остварује кроз подршку отвореној игри деце, развијање пројеката са децом и укључивањем деце у различите ситуације и активности којима се подржава њихова иницијатива, оригинални приступи у решавању различитих проблема и које пружају разноврсне могућности деци да своје замисли преиспитују, испробавају и процењују, као и могућности стваралачке прераде искуства и креативног изражавања властитих идеја, доживљаја, мишљења и сазнања.
КУЛТУРОЛОШКА СВЕСТ И ИЗРАЖАВАЊЕ	Ова компетенција се подржава култивисањем дечје игре; развијањем културног, националног и идентитета „становника планете"; приближавањем деци културног наслеђа заједнице и човечанства, подстицањем стваралачког изражавања идеја, искустава и емоција деце кроз различита уметничка подручја (визуелна уметност, драма, музика, покрет и плес, књижевност); опремање простора којим се подстиче зачудност и естетски доживљај; подстицање деце на различите начине стваралачке прераде својих доживљаја и искустава кроз различите медије.

Од Основа програма до реалног програма

1 Подршка добробити детета у реалном програму кроз односе и делање

Програм настаје и гради се у реалном контексту васпитно-образовне праксе. За дете, програм се манифестује као остваривање његове добробити кроз односе који се развијају са физичким окружењем, вршњацима и одраслима у реалним ситуацијама делања.

Односи

Дете доживљава свет кроз односе које успоставља и развија. Односи којима се подржава дететова добробит и делање су покретачи његовог развоја и учења.

Односи се не одвијају у вакууму и сами по себи, они су динамичка и сложена мрежа повезивања и повратних веза и утицаја кроз акције и интеракције самог детета, социјалне средине и физичког окружења.

ЗА ДЕТЕ СУ У ОДНОСИМА ВАЖНИ:

Сигурност. Да би деца могла да уче и истражују морају да се осећају сигурно. Тек када се осећају сигурно могу трагати за изазовима. Сигурност проистиче из односа поверења и предвидљивости. Предвидљивост је важна јер она обезбеђује доживљај код деце да имају контролу над ситуацијама и догађајима. Предвидљивост може бити социјална („људи које знам биће овде за мене“) и физичка („знам где то могу наћи“). Предвидљивошћу се елиминише хаотичност, али и ригидност у односима. Дете ће се осећати сигурно у средини где се осећа уклопљено и усклађено са другима, у којој су правила позната, јасна и доследна, где је заштићено од физичких напада и психолошког повређивања (понижења, етикетирања, потцењивања).

Континуитет. Деци је пре свега потребан континуитет у односу са значајним блиским одраслима. Континуитет пажње васпитача који добро познаје дете, тумачи и реагује на његове поруке, омогућава детету да искаже своје намере и слободно се игра и истражује и истовремено детету даје сигурност за упуштање у шири спектар односа и активности са новим особама и у новим

ДЕЦИ СУ ПОТРЕБНЕ МОГУЋНОСТИ ДА:

- Изражавају своје потребе и осећања;
- ослањају се на друге и изграђују осећање поверења, сигурности и припадања;
- развијају позитивну слику о себи;
- развијају позитивне начине интеракције са другима;
- развијају неопходне капацитете како би се носили са конфликтима, проблемима и новим ситуацијама;
- буду укључена у доношење одлука и прављење избора;
- деле информације и учествују у дијалогу са другом децом и одраслима

ситуацијама. Питање континуитета није питање идентичности већ усклађености односа у различитим окружењима и активностима. Континуитет не подразумева једнаке врсте искустава у различитим окружењима и са различитим особама, већ непротивречност и повезивање различитих врста искустава, повезаност са животним контекстом и претходним искуствима детета.

Преласци у нова окружења као што је нпр. полазак у јасле/вртић, прелазак из јаслица у вртић или из вртића у школу су осетљиви периоди транзиције у којима је континуитет посебно важан. Деци је потребно да прелазак у нову средину има ослонац у ономе што им је блиско и познато: да нову средину упознају са особом за коју су везана и у коју имају поверење; да се сусрећу са искуствима која су блиска њиховом породичном животу и култури; да су окружена познатим предметима; да им нови одрасли показују да су она важна и да им посвећују индивидуализовану и персонализовану пажњу; да имају прилику да изразе своја осећања и страхове и деле са другима своје искуство породичног живота у новој средини.

Учешће. Учествовати значи бити активно укључен, бити агенс, онај који учи кроз учешће и утиче на свет око себе, а не пасивни учесник активности и збивања које су за дете други организовали. Деца активно учествују у свему што се око њих дешава и у шта су укључена, својим специфичним претходним искуством, потребама, интересовањима, наклоностима и склоностима. Активно учешће подразумева право на избор и могућност утицања на догађања и ситуације у која су укључена. Не постоји доња граница за право на учешће – деца могу да активно учествују на сваком узрасту. Начин партиципације деце одређен је развијајућим капацитетима деце, искуством и њиховим интересовањима. Од рођења, деца почињу да развијају вештине и компетенције партиципације. Осетљивост, прилагодљивост и уважавање на које наилазе код блиских одраслих и у окружењу, повећавају и подржавају развој ових компетенција. Дечји капацитети су често потцењени јер их одрасли сагледавају из властите перспективе и јер одрасли не успевају да креирају окружење у коме ће дете моћи да артикулише своја очекивања, погледе и компетенције.

заснованом на узајамном поштовању и размени;

- буду истински консултована и осећају да су њихова осећања и мишљење важни
- виде да њихове идеје, очекивања и осећања доводе до промена;
- својим учествовањем доприносе ономе што одрасли раде и сматрају важним и смисленим и ономе што се дешава у окружењу.

Кроз односе деца уче:

- Да разумеју своје потребе, осећања и поступке;
- како да на сигуран начин истражују своју околину и своје претпоставке о свету око себе;
- како да комуницирају и ступају у интеракције
- како да буду прихваћена и прихватају друге;
- шта се од њих очекује и шта они могу да очекују;
- како да изразе себе, да разумеју друге и како да се односе са њима;
- о узајамној зависности са другима, о дељењу, прављењу избора;
- како да решавају проблеме и преузимају одговорност;
- развијају метакогнитивне капацитете резоновања, рефлексије, планирања и предвиђања;
- изграђују смисао и сврху.

Између одраслог и детета постоји асиметричност, како у знању, компетенцијама, искуству, тако и у моћи. Из асиметричности у моћи одраслог не треба да проистиче владање и управљање дететом, нити покровитељство и претерана заштита детета, али ни стално повлађивање детету и стварање илузије код детета да је „центар света" у којем се задовољавају све његове потребе и жеље. Васпитач има одговорност за стављање своје моћи у функцију ојачавања детета и његових капацитета. Да би се дете осећало сигурним, имало континуитет искустава и односа и могућности активног учешћа, потребно је да васпитач гради односе засноване на: властитој укључености; одржавању баланса; уважавању детета.

ВАСПИТАЧ ГРАДИ ОДНОСЕ КРОЗ:

УКЉУЧЕНОСТ

Укљученост подразумева истинско бављење дететом и заједничко учешће у активностима са децом. Укљученост се манифестује кроз: осетљивост на дететове потребе и капацитете и подешеност детету односно усклађивање са дететом.

Блискост, осетљивост и персонализованост односа. Сваком детету је важно да има блиске и сталне односе са васпитачем и да се осећа као јединствено људско биће чијег присуства и особености је васпитач стално свестан и коме поклања пажњу и уважавање. Квалитетна нега и васпитање не подразумева пуко задовољавање дететових потреба већ процес кроз који се васпитач односи према детету као вредном и јединственом људском бићу. *Нпр. васпитач и у ситуацији заузетости нечим другим емитује ту поруку сасвим малом детету директним обраћањем, осмехом, погледом, додиром, а старијем, давањем објашњења за своје активности или укључивањем детета у активности којима се бави.* Физичка нега је основ за успостављање односа када је персонализована и усмерена на индивидуалне потребе и преференције и када васпитач разуме да свако дете има индивидуални темпо који флуктуира и мења се чак и током једног дана.

Усклађеност (подешавање детету). Усклађеност подразумева подешавање детету, разумевање дечје перспективе и размену тог разумевања са дететом. Бити подешен детету значи бити пажљиви слушалац, реаговати на дете, адекватно тумачити дететова интересовања, осећања, мишљење и намере и узимати у обзир његову перспективу. Када су деца сувише мала или не могу да изразе своје потребе и жеље вербално, улога васпитача постаје још важнија кроз осетљивост у интерпретацији дететових потреба и жеља и препознавање његових капацитета. Усклађеност укључује рефлексивност – промишљање својих и дететових акција, преиспитивање властитих полазишта, искустава, веровања и очекивања и, у складу са тим, пружање подршке детету кроз коју ојачавамо дете.

ОДРЖАВАЊЕ БАЛАНСА

Одржавати баланс не значи имати једнак или сличан број активности које води васпитач наспрам активности које развијају деца самостално, већ је то баланс у начинима учешћа васпитача у свим дешавањима, ситуацијама и активностима.

Васпитач планирањем, организацијом и поступцима остварује баланс:

- између континуитета, познатог и предвидљивог са једне стране, неопходних за дететово осећање сигурности и, са друге стране, флексибилности, изазова, новина и непредвидљивости које стимулишу дететов развој и учење;
- између, са једне стране, уважавања дететових осећања, подстицања радозналости, иницијативе и самосталности и, са друге стране, подвлачења правила која омогућавају деци и одраслима да живе у хармонији и доприносе развоју самоконтроле;
- између дететове рањивости и зависности од одраслог и, са друге стране, сагледавања детета као компетентног, уважавања права детета и одговарајуће подршке већој самосталности;
- између иницијативе, избора и учешћа детета и планиране намере, усмеравања и вођења од стране васпитача.

УВАЖАВАЊЕ

Уважавање је процес изградње узајамног односа поштовања и разумевања. Васпитач изграђује разумевање кроз посматрање и слушање деце, спремност да учи од деце и оних који су деци блиски и кроз флексибилан, индивидуализовани однос и активно укључивање сваког детета.

Васпитач:

- прихвата свако дете кроз његове јаке стране и као вредно по себи;
- уважава дететово породично и културно окружење и успоставља добре односе са породицом;
- поштује дете као индивидуу и његова права: препознаје и уважава специфичне потребе, осећања и интересовања детета;
- узима озбиљно у обзир шта дете интересује, шта га брине и чиме се занима;
- уважава дететов однос са њему блиским особама – пријатељима, члановима породице, као и љубимцима и предметима који су за дете важни;

- ствара могућности да дете себе изрази на различите начине;
- пружа искуства заједништва кроз заједничко учешће деце и одраслих у активностима и догађајима;
- доступан је детету и дели са дететом заједничке тренутке присности;
- помаже деци да разумеју шта јесте и шта није прихватљиво;
- уважава различитости и прихвата различитости као вредност, а не као недостатак, кроз:
  - настојање да се промене представе, пракса, приче и односи којима се неко потчињава и којима се подржава неједнакост;
  - преиспитивање стереотипа и предрасуда;
  - посебну подршку учешћу деце из осетљивих група;
  - помоћ деци да препознају шта је правично а шта не и да се носе са неправдом;
  - развијање демократских односа у групи;
  - подршку развоју дечјих потенцијала за солидарност и активизам.

Делање

Дете учи сопственим чињењем и учешћем у заједничким активностима са вршњацима и одраслима, што у Основама означавамо једним именом – делање детета. У вртићу, делање детета обухвата игру, активно учешће у животно-практичним ситуацијама и ситуацијама планираног учења.

Игра

Игра је слободно изабрано, саморегулисано и суштински мотивисано чињење у коме се дете добро осећа, активира све своје потенцијале и превазилази своје границе. Игра је основ развијања и испољавања свих димензија добробити детета.

ИГРА

Игра је за дете стваралачка прерада стварности и чин замишљања искуства. Игра је машта у акцији и форма истраживања. Капацитет флексибилности у игри омогућава детету да замисли и изгради окружење могућег и да на основу те замисли мења себе и своје поступке. Због капацитета флексибилности као главне одреднице, основну карактеристику игре не чини активност или садржај игре, него специфичност приступа. Игра је увек више од активности, она је начин на који дете приступа активности. Игра је јединствен чин у ком се активирају сви потенцијали детета.

ДЕТЕ У ИГРИ

- **гради идентитет и односе:** договара се и усклађује се са другима; преговара; доприноси очувању игровног плана; преиспитује и развија етичке вредности; истражује вишеструке идентитете; види себе као моћно и делотворно; самостално одлучује и прави изборе; доживљава себе као припадника групе и заједнице; испитује и превазилази стереотипе; испробава различите улоге, гради, преиспитује и прихвата правила.
- **истражује и (ре)конструише значење:** прерађује догађаје, ситуације, употребу предмета на стваралачки начин и истражује шта све они могу бити; посматра и имитира друге у игри; ствара нове речи и користи познате речи на другачији начин; развија нове стратегије решавања проблема.

Она је увек добровољна, договорена између учесника игре, одређена је игровним планом и правилима и сама себи је циљ.	• **ствара симболе:** открива различите начине симболизовања искуства (прерушавање, претварање, цртање, прављење модела, креативни покрет, говор); симболима повезује реалне радње, предмете, поступке са замишљеним концептом у игри; укључује и комбинује симболе различитих култура. • **ужива и радује се:** осећа се моћно, активно, остварено и укључено; ужива у непредвидљивости игре; развија осећај заједништва са саиграчима; посвећено је игри; увежбава посебна умења; гради отвореност за нова искуства; ужива у откривању нових сопствених потенцијала.

Према начину на који васпитач подржава игру у програму, говоримо о три типа игре: отворена, проширена и вођена игра.

ПОДРШКА ВАСПИТАЧА У ИГРИ

Отворена игра. У отвореној игри, деца према сопственој иницијативи граде игровни план и правила у игри. Васпитач се фокусира на припремање средине и праћење игре. У отвореној игри васпитач:

- континуирано обезбеђује различите погодне материјале који су лако доступни деци и које деца могу да истражују;
- континуирано реорганизује простор који је подстицајан за игру (опрема, унутрашњи и спољашњи простор, омогућава деци да се играју на отвореним и јавним просторима и да их истражују кроз игру);
- помаже да се после игре сачувају продукти и материјали како би се користили у другим активностима;
- обезбеђује деци довољно времена за игру;
- посматра игру и настоји да разуме контекст игре, прати реакције и идеје деце.

Проширена игра. У проширеној игри васпитач подржава игру заједничким играњем са децом. У проширеној игри васпитач може да:

- улази у одређену улогу којом подржава започету игру;
- деци која још не говоре, нуди богат репертоар невербалних знакова (мимика, гест, покрет, додир, пантомима), и истовремено именује радње, предмете и поступке који се дешавају у игри;
- млађој деци ставља на располагање што више играчака које представљају реалне предмете као подстицај симболичким играма;
- користи различите материјале и прави са децом реквизите за игру;
- предлаже алтернативне, нове улоге за децу којима се наставља игра;
- проналази додатни материјал и проширује сценарио игре као подршку деци при решавању проблема у игри;
- помаже другој деци да се укључе у игру, а да не наруше концепт игре, тако што предлаже креативне улоге или одређен начин коришћења материјала;
- записује/документује сценарио игре, помаже деци да се договоре око улога и да наставе да се играју.

Вођена игра. У вођеној игри васпитач иницира, учествује и усмерава игру, при чему се договара са децом и пази да не наруши игровни образац (добровољност, имагинација, изазов, експериментисање, креативност, динамичност). У вођеној игри васпитач може да:

- подстиче адекватно коришћење опреме и средстава;
- показује покрете у игри, води игре на полигону, показује игре са правилима;
- нуди концепт игре и правила и помаже деци да се групишу у игри;
- води дијалог са децом о игри.

Животно-практичне ситуације

Деца учествују у различитим свакодневним ситуацијама које су део животног контекста деце и одраслих у вртићу, као што су рутине, ритуали, аутентични догађаји у вртићу и ван њега.

ЖИВОТНО-ПРАКТИЧНЕ СИТУАЦИЈЕ

Рутине. Свакодневне устаљене активности у групи деце (обедовање, одмор, нега и одржавање хигијене, рекреативни боравак напољу, сређивање простора).

Ритуали. Устаљени обрасци везани за конкретну ситуацију који имају симболичко значење (ритуали при доласку и одласку, празнични ритуали, ритуал преласка на другу активност, ритуали добродошлице новим члановима).

Аутентичне ситуације у вртићу и ван њега. Ситуације и активности које проистичу из догађаја и потреба везаних за животни контекст у вртићу, породици и заједници (принове или други догађаји из породице; неговање биљака; неговање љубимца; припремање простора унутар вртића или у дворишту за различите активности; шетње; ситуације у којима деца и одрасли причају једни другима своја искуства, доживљаје, проблеме и страхове, шале се и граде пријатељства, разговарају са посетиоцима, друже се са млађом и старијом децом у вртићу; учествују у акцијама и догађајима у локалној заједници).

ДЕТЕ У ЖИВОТНО-ПРАКТИЧНИМ СИТУАЦИЈАМА

- **гради односе:** учествује у одлучивању и доношењу правила у групи и доприноси остваривању заједничких послова и обавеза; обавља активности важне за функционисање групе и доприноси кохезији групе; развија осећај предвидљивости, сигурности и припадања групи.
- **учи и практикује:** развија самосталност, сигурност и спретност у рутинама и вештине самопослуживања; посматра и имитира одрасле и другу децу у обављању рутина; учи да се брине о сопственом здрављу и здравом окружењу; рекреира се и разуме значај физичких активности и здраве исхране; учи да живи са природом; упознаје рутине и ритуале других култура; развија одговорност и брине се о себи и својој околини; има прилику за аутентични естетски доживљај; гради смисао свакодневних животних односа и послова.
- **развија симболичко изражавање:** развија симболичко изражавање у аутентичним ситуацијама (обележава, дизајнира, користи бројеве, збраја, користи ИКТ...), користи симболе других култура; у животним ситуацијама користи знаке из различитих сфера људске делатности као начин комуникације.
- **ужива и радује се** – ужива у хумору и комуникацији са децом и одраслима, опушта се и одмара.

Васпитач подржава учешће деце у животно практичним ситуацијама, планира их и организује као интегрални део програма.

ПОДРШКА ВАСПИТАЧА У ЖИВОТНО-ПРАКТИЧНИМ СИТУАЦИЈАМА

- обезбеђује флексибилни али устаљени ритам у рутинама;
- у раду са најмлађима успоставља рутине у складу са индивидуалним ритмом сваког детета и усаглашено са породицом;
- промишља и договара се са децом о правилима везаним за рутине која се доносе у аутентичним ситуацијама уз разумевање разлога њиховог доношења;
- подстиче самосталност и одговорност деце у обављању рутина;
- преноси овлашћења и практичне задатке на децу у обављању дневних рутина;
- омогућава да нега, заједничко обедовање и друге животне ситуације буду ситуације грађења пријатног заједничког социјалног доживљаја;
- планира време и подршку за међусобно дружење и дељење проживљених искустава деце и одраслих;
- омогућава деци да деле информације о себи, својим породицама, љубимцима;
- подстиче децу да представе своја искуства у практичним животним ситуацијама из породица и културних заједница из којих долазе;
- приближава деци рутине и ритуале других култура;
- помаже деци да припреме добродошлицу за нове чланове и пријем нових чланова;
- обезбеђује деци да свакодневно бораве на отвореном, да се играју и баве различитим активностима у природном окружењу;
- моделује и подстиче коришћење различитих начина писмености у животној ситуацији (прављење подсетника, рачунање, обележавање различитим симболима, итд.);
- омогућава деци да учешћем у догађајима у локалној заједници истражују улоге и односе, разумевају и уважавају различитости и себе доживљавају као део те заједнице;
- омогућава деци да у аутентичним ситуацијама преиспитују предрасуде и да уче да решавају конфликте;
- обезбеђује континуитет рутина и ритуала групе и у случају свог одсуства.

Планиране ситуације учења

Планиране ситуације учења су ситуације у које се улази са намером да се нешто истражи, сазна, искуси, открије или представи. Оне су увек делатне за децу и смислено су повезане са темом/пројектом.

ПЛАНИРАНА СИТУАЦИЈА УЧЕЊА

Планиране ситуације учења које покрећу деца су ситуације у које деца улазе са намером да нешто истраже, открију или представе. То су ситуације у којима се деца циљано баве оним што их посебно интересује у оквиру теме или пројекта који се развија или су подстакнута неким њиховим доживљајем и искуством. Деца се у планираној ситуацији учења удружују у малу групу када имају заједнички фокус пажње, или их окупира решавање неког проблема и трагање за сазнањем и тада заједнички усмеравају своје учење.

ДЕТЕ У ПЛАНИРАНОЈ СИТУАЦИЈИ УЧЕЊА

- **гради односе** – артикулише идеје и размењује са вршњацима и одраслима; договара се и открива различите начине како допринети заједничком истраживању са вршњацима; прави изборе, одлучује и преузима одговорност.
- **истражује и коконструише знање** – истражује различита својства предмета и критеријуме њиховог сортирања и груписања; истражује начине коришћења справа, апарата и различитих оруђа; упознаје своје тело и различите начине

Планирану ситуацију учења васпитач покреће као део теме или пројекта који развија са децом. Планирана ситуација учења доприноси да деца обогате доживљај и прошире искуство, истраже предмет сазнања или реше неки проблем у оквиру теме/пројекта. Због тога је планирана ситуација учења коју покреће васпитач увек у функцији развијања теме/пројекта и увек је делатна за децу. То значи да омогућава да деца буду активна, да кроз практичну манипулацију и употребу неструктурираних и полуструктурираних материјала и различитих средстава и оруђа истражују неки проблем који виде као смислен, продубљују своје идеје или искуство и сазнају, анализирају и изражавају доживљено. Васпитачи се у вођењу планираних ситуација ослањају на претходно искуство деце, омогућавају деци различите начине истраживања и различите начине интеракције међу децом. Планирана ситуација учења коју покреће васпитач увек омогућава укључивање деце кроз различите начине учешћа, с обзиром на њихове индивидуалне потенцијале и преференције, као и делатне размене међу децом. Начином свог учешћа, васпитач подстиче децу да испробавају различите могућности, упоређују своја искуства и увиде и долазе различитим начинима до властитих решења.

кретања сопственог тела, као и својства других живих бића; истражује природне и физичке појаве; развија различите „језике" и начине изражавања (говор, покрет, звук, графички симболи, визуелни уметнички израз, драмско изражавање, инсталације); истражује предмете свакодневне употребе, природне и неструктуриране материјале; истражује различите изворе учења; учи да прати сопствено учење.

- **развија симболичко изражавање** – упознаје различите симболе и начине њиховог коришћења у комуникацији са другима; представља на властити начин оно што доживљава, замишља и машта; испитује различите начине коришћења уметничких материјала и преиспитује процес стварања; развија различите начине вербалне комуникације кроз риме, причање прича, језичке игре; истражује различите графичке симболе и користи их у смисленим контекстима; овладава различитим начинима представљања користећи различите медије и технологију.
- **гради идентитет** – развија свој културни идентитет, припадништво локалној заједници и прихвата културне различитости; развија радозналост, упорност и одговорност; доживљава себе као јединствену личност са властитим потребама, интересовањима, начином на који учи; припада групи вршњака тако што дели са њима интересовања и учешће; развија самопоуздање и самопоштовање; разумева и уважава права других.
- **ужива и радује се** – бави се оним што му је занимљиво и смислено и осећа се испуњено; учи, вођено радозналошћу и доживљајем зачудности (истовремене упитаности и задивљености); игра се својим идејама; ужива у испробавању и размени са другима; радује се заједничким остварењима и умењима и властитом доприносу.

Васпитач у планираним ситуацијама учења није усмерен на давање готових знања, једнообразних решења и тачних одговора, него подржава процес учења у коме деца развијају стратегије истраживања и разумевања себе и света и уче како да уче.

ПОДРШКА ВАСПИТАЧА У ПЛАНИРАНИМ СИТУАЦИЈАМА УЧЕЊА

- фокусира се на процес учења а не на продукт;
- омогућава деци да се баве оним што за њих има смисла, што их чуди и занима;
- омогућава деци различите изворе учења и подршке: различита места, институције, организације и појединци у локалној заједници; породица; друга деца и одрасли; штампани, дигитални и други извори;
- подстиче децу да користе говор у тумачењу својих мисли, доживљаја и да проширују своје разумевање смисла света кроз говорно изражавање;
- моделује истраживачки однос у учењу: износи наглас своје дилеме и претпоставке, пита се, артикулише процес; користи различите изворе учења, користи различите начине изражавања да изрази своје идеје и предлоге, показује посвећеност и истрајност;
- извор је информација и инспирације читањем и причањем прича, приближавањем различитих извора сазнања, демонстрирањем поступака;
- омогућава деци да развијају различите врсте ране писмености (језичке, математичке, визуелне) стварањем ситуација за њихово смислено коришћење;
- подстиче на различите и креативне начине изражавања (визуелно изражавање, грађење у простору, покрет и плес, изражавање гласом, певање, звук и музика, причање, драматизација, невербална комуникација...);
- приближава деци културно наслеђе непосредне и шире заједнице као и човечанства (визуелне уметности, спорт, драма, наука, техника, књижевност, музичко стваралаштво и други културни продукти) градећи доживљај смисла и лепоте људског делања, као и припадништво и културни и глобални идентитет;
- истражује са децом на отвореном, омогућава деци да упознају и разумеју природу и природне појаве и граде однос према природи;
- помаже деци да израђују пригодна средства и опрему за оно чиме се баве у теми или пројекту;
- омогућава деци различите изборе кроз различита средства и материјале и начине изражавања;
- обезбеђује деци сигурност и охрабрује их у прихватању изазова посебно у физичким активностима (водећи рачуна о здрављу и безбедности);
- подстиче децу да развијају и преиспитују своје „полазне теорије" о природним, друштвеним, физичким појавама;
- подстиче децу да повезују оно што раде са претходним искуством и знањем, ко-конструишу знања и уочавају обрасце;
- развија заједништво кроз подстицање узајамне подршке, прихватања, уважавања, истицање вредности заједничког доприноса;
- развијање проактивног односа према свету кроз уважавање иницијативе, права на избор, покретање заједничких акција;
- подржава децу да заједнички предвиђају, замишљају, постављају питања једни другима и траже различите начине решавања проблема;
- омогућава деци да смислено користе дигиталне технологије као оруђа у бављењу темом или пројектом;
- помаже деци да на различите начине документују своје учење.

2 Предшколска установа: контекст реалног програма

Реални програм је обликован контекстом предшколске установе односно конкретног вртића у коме се развија. Контекст чини одређена култура и структура установе, непосредна заједница и сви учесници програма. Културу установе чини одређени систем вредности, исказане и подразумевајуће норме, писана и неписана правила, традиција, очекивања и обрасци односа по којима установа функционише. Организациону структуру установе чине: организација простора и времена, структура запослених, начин организације група (број деце у групи, однос броја одраслих према броју деце, начин структуирања група). Култура утиче на начин коришћења структуре, а структура пружа могућности, границе, подстицаје и ограничења којима се обликује култура. На пример, велики број деце у групи директно утиче на квалитет односа, поступке васпитача и начине учешћа у игри, животно-практичним ситуацијама и планираним ситуацијама учења. У развијању реалног програма потребно је стално критичко преиспитивање културе и структуре – како оне утичу на обликовање програма и колико су усаглашене са концепцијом Основа програма.

ФИЗИЧКО ОКРУЖЕЊЕ

Физичко окружење (просторно-временска организација) на директан начин обликује положај детета у програму. Односи који проистичу из физичког окружења и којима се истовремено обликује физичко окружење чине непосредну средину за учење.

Простор нипошто није нешто дато по себи, независно од програма, већ обрнуто, он на најдиректнији и најконкретнији начин одражава концепцију програма и мора бити у складу са концепцијом Основа. Због тога васпитач нарочиту пажњу посвећује простору, његовом сталном реструктурирању, развијању, обогаћивању и осмишљавању.

Временска организација се односи на начин структурирања редоследа и трајања различитих ситуација и активности. Деци су потребне предвидљиве секвенце у дневном распореду и, истовремено, флексибилност временске организације.

Просторно-временска организација се не подређује свакодневним рутинама (обедовање и одмор) већ обрнуто, просторно-временска решења за рутине се прилагођавају и интегришу у програмску концепцију.

ФИЗИЧКО ОКРУЖЕЊЕ ТРЕБА ДА ПОДРЖАВА	
Сарадњу и позитивну међузависност	• Простор и време су организовани тако да пружају могућности деци да раде заједно и сарађују; • простор и материјали омогућавају и подстичу различите облике груписања деце и заједничког учешћа у ситуацијама делања.
Уважавање посвећености у активности и иницијатива	• Простор је организован тако да пружа могућност детету да се осами и да деца не буду ометана док се баве неком активношћу; • материјали су груписани и лако приступачни, чиме се деца подстичу да буду независна и праве изборе; • деца могу да реорганизују и уређују простор и материјале.
Истраживање, експериментисање и стваралаштво	• Физички простор је предвидљив, безбедан и прегледан али динамичан и богат подстицајима који позивају на истраживање; • постоји мноштво неструктуираног и полуструктуираног материјала, различити ликовни материјали, реквизити, који могу да се користе на различите начине и који омогућавају различите начине изражавања; • постоје различити сензорни материјали и материјали којима се подржавају сензорне активности и практична манипулација; • простор је опремљен тако да је изазован и да при томе доприноси да деца прошире своја размишљања, умења и доживљаје у оквиру оног чиме се баве; • постоји много правих, реалних и аутентичних предмета и материјала који одражавају реални живот деце, породице и васпитача; • постоје материјали и продукти којима се подржава развој ране писмености (штампани материјали, плакати, књиге и сликовнице, мапе, шеме, различите врсте прављених календара и скала, графички симболи...); • изложени материјали у соби и на зидовима одражавају процес активности које се одвијају у групи.
Различитост	• Удобан и функционалан намештај за децу и одрасле; • простор је приступачан својој деци; • материјали пружају могућности да се ствари раде на различите начине. Декорације, материјали и средства илуструју и одговарају разним врстама различитости и оспоравају предрасуде и стереотипе.
Припадност и персонализованост	• Простор је персонализован и одражава особености и живот групе и појединe деце; • простор одражава живот и културу заједнице и дечја животна искустава; • простор рефлектује заједничке идеје и вредности; • у простору су видљиви продукти и континуитет активности деце и других учесника.
Телесни, сензорни и естетски осећај и зачудност	• Простор пружа могућности за различита сензорна искуства и активности – истраживање текстура, мириса, звукова, тонова, мелодија, покрета; • простор пружа могућности за различите начине кретања, коришћења свог тела и истраживање телом; • начином уређења предмета и материјала подржава се естетски доживљај; • постоје елементи природе (неструктурирани природни материјали, плодови, саднице, семена...); • постоји лепота, склад и маштовити и тајанствени простори.

Простор у радној соби, структуриран је на различите просторне целине помоћу ниских полица и преграда, прозирних завеса од различитих материјала, паноа и шатри. Дефинисаним просторним целинама омогућава се деци предвидљивост и сигурност у простору – да знају где се шта налази и да могу да буду самостална и истовремено да се пружа могућност различитих врста истраживања. Не морају све собе да имају исте просторне целине, нити су све целине у једној соби сталне. Колико ће и каквих бити просторних целина зависи од узраста деце, од конкретног простора у датом вртићу, од афинитета и интересовања деце и васпитача као и од пројекта/теме у коју су укључени. Најчешће просторне целине могу бити: литерарна (књиге и други писани материјали, рана писменост, опуштање); за конструисање; за визуелне уметности; за симболичку игру („породични простор" и игре улога); за осамљивање и скривање; за звук и покрет. Просторне целине могу бити и: радионица, простор истраживања светлости и сенки, сензорна просторна целина, позорница и друге просторне пригодне целине према потребама теме/ пројекта. У јасленим групама акценат је на кинестетичкој и сензорној просторној целини.

Сваку просторну целину васпитач мења и допуњује уношењем различитих средстава и материјала са намером да прошири игру и истраживање деце. На пример, простор конструктора, уношењем играчака као што су возила, фигуре животиња, може подстаћи децу на имагинативну игру. Исто тако, деца за потребе своје игре и истраживања могу да премештају материјале из једне целине у другу. На пример, у игри породице у простору за симболичку игру, деца могу донети коцке из простора за конструисање да би направила кревет за бебу.

Простор реалног програма није само радна соба. Он обухвата:

- свакодневно коришћење отвореног простора за различите активности, игре и истраживања. Дворишни простор треба да буде изазован, заснован на природним материјалима. Простор напољу треба да омогућава деци да могу да га конструишу, мењају и граде; да се у њему деца осећају безбедно, али да пружа изазове; да је тајанствен и пружа прилике за „скривање" и издвајање; да је неструктуриран и полуструктуриран; да провоцира стварно или имагинарно прилагођавање и мењање простора током игре; да пружа могућности различитих кинестетичких и сензорних доживљаја и активности и практичне манипулације. Да би могла да користе такав простор на активан начин и у различитим временским условима, потребна је адекватна одећа и обућа за децу;
- простор целог вртића (посебно заједнички простори као што су ходници, атријуми, сале) за различите начине сусретања и заједничког учешћа деце различитих узраста и других одраслих;
- коришћење различитих места у заједници као места активности деце.

Вршњаци

За децу је веома важна могућност интеракције са вршњацима, млађом и старијом децом, учествовање у заједничким активностима и развијање пријатељстава. Вршњаци су извор подршке и изазова и дете мора научити да интегрише припадништво вршњачкој групи (да следи, прихвата, сарађује, усаглашава се, поштује правила) са другим аспектима вршњачких односа, као што су такмичење, преузимање вођства и разрешавање конфликата. Односи са вршњацима су кључна компонента адаптације у детињству јер се кроз њих развијају капацитети саморегулације и блискост и разумевање других.

КРОЗ ОДНОСЕ У ЗАЈЕДНИЧКИМ АКТИВНОСТИМА СА ВРШЊАЦИМА ДЕЦА:

- Уче једни од других како да деле; како да учествују у реципрочним интеракцијама (нпр. давању и примању, чекању на ред); како да разумеју и узимају у обзир потребе и очекивања других и уважавају туђе мишљење; како да контролишу властите импулсе и разрешавају конфликте.
- Преиспитују властити идентитет, уочавају снаге и слабости код себе и других, преузимају нове улоге и одговорности; стичу искуство различитих

ВАСПИТАЧ ПОДРЖАВА РАЗВИЈАЊЕ ВРШЊАЧКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ:

Организационо

- Обезбеђујући простор, време и материјале за активности детета са пријатељима;
- стварањем услова за активности у пару и малим групама;
- подржавањем социјалне и симболичке игре деце.

Промовисањем позитивних интеракција

- Адекватним реаговањем на потенцијално конфликтне ситуације и подршком деци у њиховом разрешавању;

улога, од улоге вође до следбеника и посматрача; стичу искуство опробавања и преузимања ризика, прављења грешака и суочавања са њима.

- Истражују своје теорије о свету, изграђују свест о постојању других перспектива; развијају дискусије и дијалог, уче да разумеју и уважавају туђе становиште, да користе аргументацију и преговарају; уче да постављају хипотезе и питања и да развијају заједничке идеје, да превазилазе датости и генеришу нова питања, преиспитују, артикулишу идеје, мишљења и становишта, планирају и осмишљавају сврховиту комуникацију.
- Развијају осећање припадања и прихваћености; осећања емпатије и моралност.
- Пружају подршку и помоћ вршњацима којима је потребна.
- Развијају пријатељства и добијају емоционалну подршку у новим ситуацијама и када се суочавају са проблемима.

- уважавањем и истицањем вредности пријатељства и неговањем пријатељстава међу децом;
- моделовањем пожељног социјалног понашања као што је слушање другог, чекање на ред, дељење, манирима пристојности као што су тражење дозволе и захваљивање;
- некоришћењем и подстицањем деце да не користе социјално непожељне облике понашања као што је етикетирање деце, тужакање, игнорисање, омаловажавање;
- подстицањем деце да помажу једни другима током активности, игре и у животним ситуацијама;
- подршком дељењу знања и умења међу децом кроз заједничко учешће у активностима;
- уважавањем различитости и подршком деци да разумеју и уважавају различитости;
- истицањем вредности кооперативне игре.

Развијањем групног идентитета

- Неговањем групних ритуала;
- обликовањем заједно са децом групног идентитета кроз име, знак, речник и друге симболе групног идентитета;
- формулисањем заједно са децом правила групе.

Кроз дијалог

- Покретањем разговора о животу групе, о различитости, родним и другим стереотипима и предрасудама, о осећањима у групи, о дечјим стрепњама и проблемима, о негативним понашањима, њиховим узроцима и последицама.

Заједница

Заједница директно, а преко породице индиректно, обликује услове и начине одрастања детета. За дете је заједница пре свега његово непосредно окружење – породица, суседство, родбински систем, вртић и друге установе и институције које оно посећује и у њих се укључује, попут дома здравља, продавнице, отворених простора (парк, игралиште, двориште), играонице, библиотеке, позоришта за децу. Још пре него што овлада ходом и говором, дете је заинтересовано за различите врсте доживљаја и искустава која му пружају нова окружења. Тиме оно развија нова знања, осећање припадништва и заједничког социјалног учешћа, као и властите вредности и идентитет.

КАКО ИЗГЛЕДА ВРТИЋ ПОВЕЗАН СА ЗАЈЕДНИЦОМ

- ресурси и простори у заједници се користе за реализацију различитих активности (отворени простори, институције образовања, културе и спорта...);
- деца и васпитачи учествују у различитим дешавањима у локалној заједници (прославе, фестивали, акције...);
- организују се манифестације у које се укључују чланови локалне заједнице (представе, изложбе, перформанси, промоције...);
- локалне привредне и услужне организације (фабрике, занатске радње, банке, тржни центри...) су места реализације програмских активности или учествују у активностима у вртићу;
- локалне привредне и пословне организације учествују у финансирању појединих активности и акција, опремању и набавци потрошних материјала;
- информације о предшколској установи и програму су доступне у локалној заједници (нпр. у библиотеци, пошти, дому здравља, месној заједници, локалним медијима);
- повезује се са другим образовним програмима и организацијама везаним за образовање деце и рад са породицом, укључујући организације родитеља;
- омогућава породицама повезивање са другим услугама и програмима у локалној заједници који су потребни породици;
- сарађује са школом кроз узајамне посете, организовањем заједничких активности и акција и разменом информација: у сарадњи са школом и другим установама у заједници, благовремено информише и припрема родитеље и децу за прелазак из вртића у школу; заједно са школом организује различите програме, активности и акције које повезују практичаре, децу и родитеље из вртића и школе (спортско-рекреативни програми, уметничке радионице, програми пријатељства, прославе, фестивали, представе, изложбе, перформанси); остварује узајамне стручне посете и размене информација о програмским активностима, обезбеђујући континуитет у образовном контексту усклађивањем физичког окружења, стила комуникације и педагошког приступа; размењује податке којима се обезбеђују правовремене информације о различитим програмима подршке за децу и родитеље којима је потребна додатна образовна подршка и/или други видови подршке.

Породица

Породица је примарни и најважнији васпитач деце:

- деца су лично и интимно повезана са својом породицом и породица их најбоље познаје;
- дечје најраније учење и развој се одвија у породици и кроз овај породични контекст се гради основ учења и развоја детета у свим другим контекстима;
- породица је од дететовог рођења укључена у развој и учење детета и треба подржавати и ојачавати породицу у тој функцији;
- сваки родитељ у основи жели добро свом детету, само је некима од њих потребна већа подршка;
- предшколски програм може употпунити дечја породична искуства одрастања и учења ако се развија кроз партнерске односе са породицом.

КАКО ИЗГЛЕДА ПРОГРАМ ЗАСНОВАН НА ПАРТНЕРСТВУ СА ПОРОДИЦОМ:

- вртић је место које емитује добродошлицу породици и уважавање породице јасним просторно-организационим показатељима (нпр. постојање собе/простора за родитеље, постера добродошлице, визуалних ознака простора...);
- породица је упозната са концепцијом програма (писане информације и кроз састанке);
- постоји програм сарадње са породицом који је развијен кроз дијалог са родитељима о различитим начинима укључивања породице: као члан савета родитеља, као волонтер, као учесник у непосредним активностима са децом;
- родитељи су питани шта је за њих важно и шта би волели у односу на своју децу и себе;
- деца су питана на који начин би желела да су родитељи укључени и да учествују;
- родитељи се лично позивају на учешће у појединим активностима и имају помоћ и подршку васпитача или других родитеља за такво учешће;
- постоје организоване социјалне активности које пружају могућност дружења и развијања односа између самих породица и између родитеља и практичара, као што су излети, шетње, културни догађаји, седељке;
- васпитачи свакодневно сарађују са родитељима на различитим основама;
- родитељи се на састанцима упознају и воде дијалог са васпитачима о активностима деце и програмским активностима;
- постоје могућности да се родитељи виде са васпитачем и разговарају о свом детету у различито време дана и у различитим данима у недељи;
- родитељи се подстичу на укључивање других чланова породице и пријатеља тако што их могу довести и укључити у активности у вртићу;
- програм уважава различитости породица и пружа различите начине укључивања и прилагођавања потребама и могућностима родитеља;
- родитељи могу активно да се укључе у различито време, на различите начине и то се документује;
- васпитачи су свесни да родитељи имају и друге обавезе и послове и да су њима често преоптерећени;
- васпитачу су познате специфичне тешкоће и препреке за укључивање појединих породица и развија стратегију за њихово превазилажење.

ПАРТНЕРСТВО СА ПОРОДИЦОМ СЕ ГРАДИ КРОЗ:

- узајамно поверење и поштовање;
- познавање, емпатију, осетљивост и уважавање перспективе друге стране;
- сталну отворену комуникацију и дијалог;
- узајамно препознавање и уважавање јединственог доприноса и снага сваке стране;
- заједничко доношење одлука и спремност на компромисе и промене;

ВАСПИТАЧ:

- преиспитује своја полазишта, претпоставке и очекивања од сарадње са породицом и постојеће обрасце моћи;
- активно настоји да оствари сталну, отворену и смислену комуникацију са породицом, којом се обезбеђује размена информација и дијалог о детету, програму и родитељству;
- развија писану комуникацију којом се обезбеђује узајамна информисаност и документују активности у вртићу;
- развија програм којим се даје простор за учешће породице и уважавање мишљења, предлога, сугестија и коментара родитеља;
- обезбеђује редовне могућности за непосредну комуникацију кроз индивидуалне сусрете, групне сусрете и састанке;
- идентификује препреке за учешће породице и развија различите облике сарадње који одговарају и подржавају различите породице и њихово учешће.

У оквиру програма се развијају различити облици сарадње у складу са потребама и породице и програма, а критеријуми за планирање и реализацију појединих облика заснивају се на партнерском односу.

Васпитач

Пракса васпитања и образовања је сложена, променљива и не може се до краја и детаљно предвидети. Она се одвија кроз динамичну спрегу односа, активности и акција у јединственом контексту групе, вртића и заједнице у којој васпитач ради. Нити једна теорија нити концепција програма не може дати унапред готова решења за тако сложен и динамичан процес у специфичном контексту. Васпитач је стално суочен са новим питањима и изазовима које треба да решава у складу са уверењима, знањима и умењима, кроз рефлексивно преиспитивање теорије и праксе у односу на дати контекст. Из тога следи сва сложеност и особеност професије васпитача и пресудна важност њене улоге.

Професионална улога васпитача реализује се кроз четири подручја:

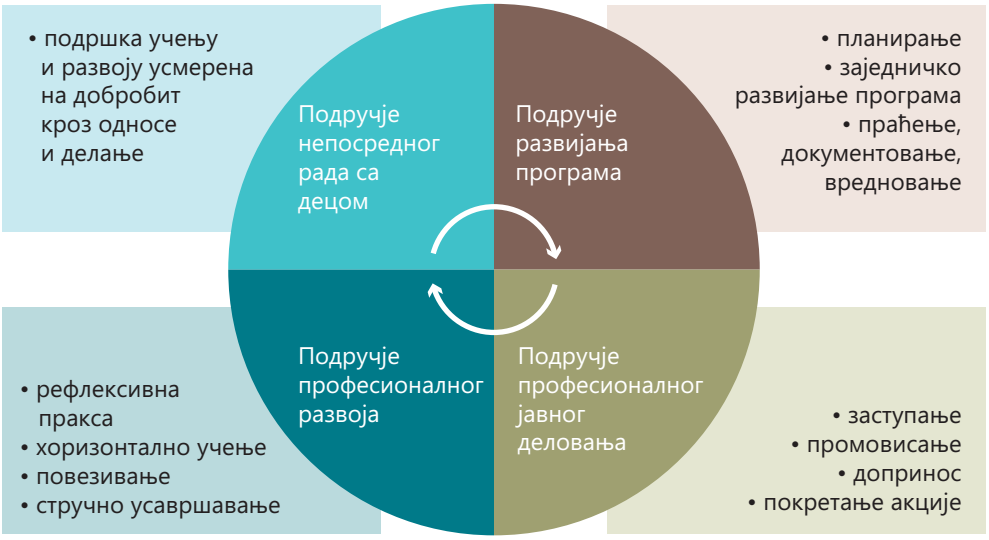

1. **Подручје непосредног рада са децом** васпитач реализује кроз свакодневни рад у васпитној групи усмереношћу на добробит детета, квалитет односа и различите ситуације и активности заједничког учешћа.[23]

2. **Подручје развијања програма** је подручје кроз које васпитач оживљава на нивоу реалног програма концепцијска полазишта Основа кроз принципе и стратегије којима се подржавају добробит, односи и делање. Процес развијања програма се одвија кроз сарадњу са стручним сарадницима и колегама као и кроз размену са децом и породицом. [24]

23 Ово подручје је детаљно разматрано у претходном поглављу.

24 Ово подручје се детаљније разматра у наредном поглављу.

3. **Подручје професионалног развоја** односи се на потребу сталног учења и надограђивања одговора на питање шта значи бити добар васпитач и шта је добар програм. Оно се реализује кроз:

- разумевање концепцијских поставки Основа програма и њихово утемељење као лично релевантних и повезаних са властитом праксом. Овај процес изискује стално преиспитивање и промишљање о концепцијским поставкама и личним уверењима и пракси;
- учешће у развијању рефлексивне праксе у свом вртићу кроз сарадњу, размене и заједничка истраживања са стручним сарадницима и васпитачима;
- критичко преиспитивање са колегама културе и структуре дечјег вртића
- повезивање са колегама из других установа ради размене искустава и заједничких истраживања;
- учешће у развојним пројектима на локалном и националном нивоу;
- избор семинара стручног усавршавања који су релевантни за развијање рефлексивне праксе и професионално оснаживање;
- учешће и излагање на стручним скуповима;
- праћење савремене стручне литературе и трендова развоја предшколског васпитања и образовања;
- сагледавање и критичко преиспитивање друштвених и културних фактора којима се обликује пракса предшколског васпитања као и њихових развојних трендова.

4. **Подручје професионалног јавног деловања** реализује се кроз:

- заступање интереса деце и породице у свим питањима јавне политике, друштвеног живота и јавних делатности која се односе на децу;
- ангажовање у локалној заједници на промовисању права детета и породице и промоцији предшколског васпитања и образовања;
- аргументовано указивање на проблеме у пракси предшколског васпитања и образовања и покретање акција;
- ангажовање у професионалним удружењима и стручним телима;
- покретање и учешће у акцијама везаним за децу и породицу;
- промовисање предшколског васпитања и професије васпитача учешћем на стручним скуповима, у медијима, публиковањем стручних радова;
- професионално деловање и понашање у свакодневној пракси у складу са етичким кодексом професије.

3 Стратегије васпитача у развијању програма

У развијању програма усмереног на подршку добробити детета, васпитач се руководи принципима који проистичу из концепције Основа програма (дате у првом делу документа) и из изнетих поставки о односима, делању и контексту вртића.

Принципи развијања реалног програма

Принцип усмерености на односе	У развијању програма, фокус васпитача је на стварању подржавајућег социјалног и физичког окружења којим се обезбеђује сигурност, континуитет, учешће деце и укљученост васпитача и којим се негују односи уважавања, сарадње, одговорности и заједништва.
Принцип животности	У развијању програма, фокус васпитача је на развијању заједништва деце и одраслих, вршњачке заједнице и повезивању са породицом и локалном заједницом, стварањем прилика за заједничко учење. Заједничко учење се остварује кроз активности које су смислене јер проистичу из искустава, аутентичних интересовања и односа, потреба и иницијатива, проблема и питања, догађаја и збивања у групи и заједници.
Принцип интегрисаности	У развијању програма, фокус васпитача је на стварању прилика за учење као интегрисаног искуства детета кроз оно што чини (делање) и доживљава (односи), а не према унапред испланираним појединачним активностима на основу аспекта развоја или образовних области и издвојеним садржајима подучавања.
Принцип аутентичности	У развијању програма, фокус васпитача је на препознавању и уважавању интегритета, различитости и посебности сваког детета, развојних, културних, социјалних и других специфичности деце и њихових породица, као и јаким странама и потенцијалима сваког детета, посебно узимајући у обзир потребе за подршком деци са сметњама у развоју и инвалидитетом и деци из других осетљивих друштвених група. Принцип аутентичности подразумева индивидуализовани приступ сваком детету уз истовремену подршку укључивању сваког детета у вршњачку заједницу и заједничке активности.

Принцип ангажованости	У развијању програма, фокус васпитача је на ситуацијама и активностима којима се подржава: учење детета кроз властиту активност; ангажованост детета; иницијатива и избор деце; различити начини бављења појединим питањима, проблемима и садржајима; стваралачка прерада искуства и креативно изражавање властитих идеја, доживљаја, мишљења и сазнања. Принцип ангажованости подразумева укљученост васпитача и заједничко учешће са децом, а не директно подучавање.
Принцип партнерства	У развијању програма, фокус је на уважавању перспективе деце и породице (њихових мишљења, идеја, иницијативе, одлука) и на различитим начинима укључивања породице и повезивања са локалном заједницом.

На наведеним принципима, васпитач развија програм кроз следеће стратегије: планирање, заједничко развијање програма и праћење и вредновање кроз документовање.

Планирање

Развијање интегрисаног приступа кроз тематско и пројектно планирање	Интегрисаним приступом, васпитач омогућава деци да уче кроз јединство оног што доживљавају, промишљају и онога што раде. Планирање у интегрисаном приступу може бити тематско или пројектно. Идеја за тему/пројекат може да проистиче из свакодневних искустава које деле деца и одрасли, из игре деце, из проблематике која заокупља децу и интересује их, из уочених потреба и упитаности деце и васпитача, из различитих догађаја у дечјем вртићу и у локалном окружењу. Након оквирног одређења теме или почетне идеје за пројект, васпитач истражује различите изворе из области сазнања, културе и различитих делатности; проналази идеје и промишља чиме би све могли почетно да се баве и истражују у оквиру теме/пројекта ослањајући се на професионална знања о узрасним карактеристикама и познавање деце у групи; шта је потребно припремити од опреме и материјала који ће подстаћи децу да испробавају своје идеје. Развијање теме или пројекта треба да буде стваралачки процес, подједнако изазован и за децу и за васпитача, кроз који заједнички откривају, играју се и креирају. Васпитач заснива тему/пројекат на принципима развијања реалног програма, због тога планира тему/пројекат увек само неколико корака унапред и циклично наставља да планира тако што: • планира опремање простора различитим средствима и материјалима који су инспиративни и провокативни деци за истраживање у оквиру теме/пројекта (уметнички предмети, различити штампани материјали, справе, апарати, полуструктурирани и неструктурирани материјали...); • на основу идеје за неку активност, планира начин организовања те активности који је у складу са принципима развијања програма; • на основу садржаја који проистичу и везани су за тему или пројекат, васпитач планира организацију активности и начине свог учешћа у активности (начине подупирања, моделовања, проширивања). Садржаји су у функцији истраживања у оквиру теме/пројекта, а нису готова знања која деца треба да усвоје; • планира ресурсе који су потребни, који се могу набавити, направити или позајмити; • планира могуће начине укључивања родитеља, деце из других група и појединаца из локалне заједнице; • планира места у локалној заједници у којима могу да проширују искуства везана за тему/пројекат (институције, организације, отворени простори, појединци).

	Тема или пројекат могу да трају од неколико дана до неколико месеци, зависно од правца развоја и надограђивања идеја, предлога и интересовања деце, од разноликости подстицаја и идеја које уноси васпитач и други који су укључени у тему/пројекат. Пројекат је вођен питањем, идејом и/или намером за продубљеним истраживањем проблематике која је деци смислена и изазовна за истраживање и кроз коју они креирају аутентична решења. Трагање за аутентичним решењем је оно чиме се даје смисао истраживању деце и бављењу појединачним активностима и садржајима, а није сврха пројекта решење по себи. Васпитач није у планирању пројекта усмерен на вођење деце ка налажењу што бржег и успешнијег решења као продукта пројекта, већ је усмерен на планирање подршке процесу учења засноване на принципима развијања реалног програма. Тема/пројекат у јаслама је више идеја или оквир који обликује васпитач на основу праћења заинтересованости и интеракција деце са различитим материјалима, другом децом и одраслима у дечјем вртићу и познавања деце. На основу идеје о теми или пројекту, васпитач у јаслама се прво фокусира на планирање великог избора сензорних материјала који ће бити стално доступни деци и којима ће подстаћи децу да истражују у отвореном и затвореном простору у дечјем вртићу. Васпитач у јаслама планира више могућности за различите активности деце које се одвијају истовремено и које деца бирају. Васпитач планира довољно времена за рутине кроз које помаже деци да се осећају сигурно, да развијају самосталност и блискост са васпитачем и другом децом.
Флексибилно планирање	Васпитач се у развијању програма стално усклађује са децом тако што прави пројекцију могућности за различите доживљаје и учење деце као предлог који ревидира и допуњује, а не прави готов, завршен план. Због динамичног и флексибилног приступа планирању, план не може бити направљен унапред за дужи временски период. Он се гради и „израња" током започетог истраживања деце и одраслих (васпитача, родитеља и других одраслих у вртићу и из локалне заједнице) на основу: иницијативе и предлога деце; консултовања са децом; предлога и идеја различитих учесника; увида васпитача о учешћу деце у активностима; промишљања васпитача зашто је важно да се деца баве одређеним активностима, како то повезати са њиховим животним контекстом, ранијим доживљајима, искуствима и сазнањима.
Документовање планирања	Васпитач документује своје планирање у обрасцу за план који надограђује током процеса развијања теме/пројекта. План садржи: оријентациони назив теме/пројекта, кратко образложење како је дошло до покретања теме/пројекта и датуме почетка и краја; наведене изворе сазнања за васпитача везаних за тему/пројекат; потребну опрему и материјале; идеје за активности са децом, потребне ресурсе, учешће породице и других учесника и места у локалној заједници као места учења.

Заједничко развијање програма

Охрабривање иницијативе деце

Васпитач подржава иницијативу деце тако што:

- подстиче честе делатне размене међу децом и децом и одраслима и ствара ситуације у којима деца имају прилику да предлажу и дају идеје и изразе своје мишљење;
- омогућава деци да испробавају и праве изборе и да развијају свест о томе шта значи направити избор и коју одговорност то повлачи;
- охрабрује децу да замишљају и маштају, износе претпоставке и изражавају своје идеје, сазнања, осећања и доживљаје на различите начине;
- подстиче децу да воде аутентичне и њима смислене разговоре, да посматрају и слушају шта друга деца раде и говоре и дискутују о свом истраживању;
- слуша децу и посвећује пажњу идејама и предлозима деце и интегрише их у програм.

Васпитач у јаслама посебно има у виду да се иницијатива деце овог узраста подржава, пре свега, грађењем блиских односа са децом кроз физички контакт и присну вербалну и фацијалну експресију и обезбеђивањем флексибилних рутина које су усклађене са ритмом живљења деце и индивидуално посвећеном пажњом детету приликом рутина (нпр. приликом пресвлачења бебе). Он организује физичку средину као предвидљиву и сигурну за дете, која истовремено нуди различите могућности за истраживање и кретање, за честу промену активности и интеракцију деце. Васпитач подстиче и охрабрује децу од најранијих узраста на истраживачко понашање уношењем нових предмета, неструктурираних и изазовних материјала. Игра се са децом, својим невербалним и вербалним порукама подстиче радозналост деце и њихово активно истраживање, ослањајући се на то да деца уче целим својим телом и фокусирају се на „овде" и „сада".

Консултовање

Кроз консултовање са децом васпитач омогућава да се програм развија у складу са дечјом перспективом. Консултовање подразумева вођење разговора са дететом о неком питању, нпр. о томе како се деца осећају у групи, како би желели да изгледа простор, у ком простору воле да се играју, шта их све занима и чиме воле да се баве у вртићу, који материјали су им изазовни за истраживање, чему се посебно радују, кога би волели да упознају, шта их плаши. Разговор се не одвија сам по себи, већ се користе различите технике које су блиске дететовом начину изражавања и кроз које оно може потпуније него вербално да се изрази и на основу чега се разговор проширује. Могуће технике су:

- *Фотографија.* Деца фотографишу места, активности, догађаје који им се свиђају или које би променили, као и особе које су им важне у вртићу.
- *Мапирање.* На основу шеме одређеног простора (нпр. тлоцрта собе, дворишта, дечјег вртића) коју је направио васпитач и објаснио детету, дете само, или уз помоћ васпитача, уцртава своје кретање у том простору и места где борави и шта ради.
- *Туре.* Тура је „путовање" у којем деца воде одраслог кроз окружење које је њима познато (вртић, парк, библиотека, музеј...). Дете је водич туре који одређује где ће се и којим редоследом кретати и шта ће бити фотографисано и/или забележено на други начин. Васпитач прави белешку при тури.
- *Уметничке (експресивне) активности,* као што су цртање и сликање, изражавање покретом и звуком, омогућавају деци да изразе своја осећања и перспективе визуелно или кинестетички.

Моделовање

Васпитач својим понашањем, вербалним и невербалним порукама, моделује начине успостављања односа са другима, начине разумевања света, однос према учењу и игровни, стваралачки приступ у активностима. Пример који васпитач даје је оно што дете пре свега, непосредно и спонтано, преузима и усваја. За децу је пример не само оно што васпитач говори него, превасходно, оно што васпитач чини и какве односе успоставља. Васпитач моделује игровни стваралачки приступ себи и свету и својим учешћем у игри и заједничком истраживању са децом у оквиру теме/пројекта моделује уживање и отвореност према новом, спремност на преузимање ризика, радост откривања и истраживања и однос уважавања, разумевања и сарадње са другима.

Подупирање

Васпитач је пажљиви посматрач деце и охрабрује их да иду изнад датог нивоа знања и вештина. Он подупире активности деце тако што:

- пружа помоћ када је потребна;
- помаже деци да се фокусирају на активности које за њих имају значење и смисао тако што: обраћа пажњу на њихова интересовања; штити их од претеране стимулације; присуствује и учествује на ненаметљив, а поуздан начин;
- охрабрује активности деце, не директним вођењем или навијањем, већ шаљући поруку да верује у њихове могућности
- даје инструкције као корисна упутства деци при коришћењу апарата, справа, реквизита (вожња трицикла, бицикла, санкање, инструкције за кретање изван вртића, садња биљака, коришћење ИКТ...).

Проширивање

Васпитач проширује активности и учење деце:

- кроз комуникацију: коришћењем различитих симболичких и знаковних начина изражавања као функционалног, интегралног дела живљења у дечјем вртићу; причањем, тумачењем, вербализовањем активности деце; подстицањем говора и говорног стваралаштва деце као и различитих начина писмености у ситуацијама смисленим деци; проблематизовањем конкретне ситуације; сталном упитаношћу и постављањем питања себи и деци; вођењем дијалога са децом о игри и другим активностима у које су деца укључена; бележењем и прикупљањем дечјих вербалних и невербалних исказа и продуката и разговором са сваким дететом и његовом породицом о том искуству;
- кроз акције: учешћем у игри и активностима; омогућавањем деци да се укључе у друштвена дешавања у вртићу и локалном окружењу; обезбеђивањем инспиративне и провокативне средине и материјала и уношењем подстицаја за зачудност; укључивањем деце у активности одраслих; укључивањем других одраслих у процес учења; стварањем прилика за заједничко учешће деце различитих узраста; омогућавањем деци да користе дигиталне технологије у праћењу сопственог учења; израђивањем са децом различитих симболичких материјала.

У проширивању активности деце, васпитач у јаслама се посебно ослања на заједничку игру са децом, вербализовање заједничког искуства деце и одраслих у различитим ситуацијама у дечјем вртићу и обезбеђивањем сталне доступности различитих материјала за истраживање деце, имајући у виду да деца увиђају и знају више него што вербално могу да изразе. Васпитач у јаслама континуирано омогућава деци да се придруже другој деци у вртићу, да и на тај начин уче, посматрањем и имитацијом, и сарађују у различитим активностима.

Праћење, документовање и вредновање

Праћење и вредновање кроз документовање

Праћење кроз документовање обухвата праћење учења и развоја детета и праћење како се развија програм. Кроз документовање се омогућава видљивост програма и учења и развоја деце. Вредновање је саставни део праћења програма.

Сврха праћења детета није процењивање његових развојних могућности и постигнућа, него потпуније разумевање дететовог развоја и учења и на основу тога пружање сталне подршке добробити детета. Његова функција је:

- да се представи богатство и различитост дечјих идеја и начин на који деца виде и разумеју себе и свет око себе као и своје учешће у дечјем вртићу;
- да деца развијају самопоуздање, осећају се прихваћено, уважено и подстакнуто да даље истражују, када виде да се документује и показује оно што они испробавају, стварају и оно о чему размишљају;
- да пружа могућност да се кроз документоване ситуације дете враћа различитим ситуацијама учења, да их поново тумачи и да слуша запажања других;
- да васпитач прати и истражује начине на које подржава учење деце и њихово учешће у развијању програма;
- да се остварује сарадња са породицом кроз грађење поверења, дијалог и заједничко учешће.

Сврха праћења развијања програма је континуирано грађење квалитета програма предшколског васпитања и образовања. Његова функција је:

- да васпитач критички преиспитује усклађеност реалног програма са концепцијом Основа програма и принципима датим у Основама;
- да васпитач развија рефлексивни приступ пракси самостално и у сарадњи са колегама кроз преиспитивање односа између уверења и намера наспрам праксе;
- да васпитач континуирано преиспитује стратегије које користи у развијању реалног програма кроз димензије властитих поступка, организације физичке и социјалне средине, начине учешћа деце;
- да обезбеди континуитет у развијању програма кроз стално повезивање дечјих искустава и сазнања као и поступака и увида васпитача;
- да промовише програм и омогућава професионалној и друштвеној заједници да се потпуније упозна са програмом вртића и тиме их подстакне на допринос и учешће.

Облици и начини праћења

Процес учења и развоја детета се прати и документује кроз дечји портфолио. Кроз портфолио се документује: напредовање детета којим се истиче шта су јаке стране детета; дечја перспектива ситуација, активности и догађаја; начини пружања подршке детету, нарочито када су у питању деца из осетљивих група.

За документовање кроз индивидуални портфолио могу се користити: различите скале и друге технике посматрања и праћења, групне и индивидуалне приче за учење; продукти и искази детета настали у консултовању са децом; продукти детета настали у игри и у оквиру теме/пројекта; фотографије, видео и аудио записи, настали у различитим ситуацијама који су детету посебно важни.

Облици и начини праћења	Развијање програма кроз теме/пројекте се документује кроз тематски/пројектни портфолио. Тематски/пројектни портфолио садржи план развијања теме/пројекта (детаљније у оквиру стратегије планирања) и причу о теми/пројекту. Током развијања теме/пројекта, васпитач: • израђује са децом почетне и процесне паное. Почетни панои приказују полазне идеје и активности деце у теми/пројекту и могу да садрже цртеже, скице, исказе деце, позиве родитељима за учешће, предлоге и идеје родитеља, најаву активности везаних за тему/пројекат. Процесни панои приказују различите активности, ситуације и места на којима су деца учила, у развијању теме/пројекта, цртеже деце, фотографије, мапе, шеме, забелешке, питања, коментаре, као и запажања и учешће родитеља и других учесника из дечјег вртића и локалне заједнице. • документује фотографијама (или забелешкама) промене у физичкој средини током развијања теме/пројекта, поједине активности деце у оквиру теме/пројекта, ситуације у којима се деца посвећено нечим баве, ситуације заједничког учешћа, места у заједници на којима су деца учила, дечје продукте. Могући су и други начини документовања процеса развијања теме/пројекта, као што је заједничко прављење сликовница, видео клипова, брошура, постера, инсталација у простору. Користећи прикупљену документацију током процеса развијања теме/пројекта, васпитач прави причу са пратећим фотографијама којом документује реализовану тему/пројекат.
Учешће деце, породице и других учесника у праћењу програма	Васпитач у сарадњи са различитим учесницима у програму документује ситуације које они виде као важне, чиме обезбеђује вишеперспективност у развијању програма, боље разумевање и ослањање на идеје и интересовања деце и других и уважавање деце, показивањем да њихове идеје и допринос сматра вредним и важним. Документација је доступна и чини основ за дијалог.
Вредновање квалитета реалног програма	Стручни сарадници и васпитачи заједно преиспитују квалитет програма кроз вредновање реалног програма у његовим носећим димензијама: средина за учење; квалитет односа; заједничко учешће; подршка диспозицијама за учење; инклузија, различитости и демократске вредности; сарадња са породицом и локалном заједницом. Оваква врста самовредновања не служи за процену рада васпитача и стручних сарадника већ су подаци добијени на овај начин основ за заједничко промишљање и промене праксе.

Листа цитиране литературе

Aistear: The early childhood curriculum framework, Principles and themes. (2009). Dublin: NCCA.

Anning, A., Cullen, J., Fleer, M. (2004). *Early Childhood Education, Society & Culture.* London: Sage Publication.

Bennett, J. (2008). *Benchmarks for Early Childhood Services in OECD Countries.* Innocenti Working Paper 2008-02. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.

Bourdieu, P. (1993). *Sociology in question.* London: Sage.

Cochran-Smith, M. (2010).Toward a Theory of Teacher Education for Social Justice. In Hargreaves et al. (Ed) *Second International Handbook of Educational Change* (445-468). London: Springer.

Corsaro, W. A. (2011). The sociology of childhood (3rd ed.). Thousand Oaks: Pine Forge Press.

Curriculum for preschool Lpfö 98. Revised 2010, Stockholm: Skolverket.

CoRe: Competence Requirements in Early Childhood Education and Care, EU Comission, 2011.

Dahlberg, G., Moss, P. (2005). *Ethics and Politics in Early Childhood Education.* London/ New York: Routledge Farmer.

Dahlberg, G., Moss, P., Pence, A. (2007). *Beyond Quality in Early Childhood Education & Care.*2nd Edition. New York: Routledge.

Delors, J. et al. (1996). Learning: The Treasure Within. Paris: UNESCO.

Fleer, M. (2009). Cultural-Historical Perspective on Play: Play as a Leading Activity Across Cultural Communities. In Pramling-Samuelsson, I., Fleer, M. A (Eds). *Play & Learning in Early Childhood Settings* (1–19). London: Springer.

Fulan, M. (2005). Sile promene. Beograd: Dereta.

James, A. & Alan Prout (Ed.) *Constructing & Reconstructing Childhood* (227–247).2nd Edition. London: Taylor & Francis e-Library.

Kemmis, S., Smith, T. J. (2008). *Enabling praxis: Challenges for education.* Rotterdam: Sense.

Kincheloe, J. L. (2008). *Knowledge and Critical Pedagogy.* London:Springer.

Krnjaja, Ž. i Pavlović Breneselović, D. (2013).*Gde stanuje kvalitet (1): Politika grđenja kvaliteta u predškolskom vaspitanju.* Beograd: IPA.

Krnjaja, Ž. (2016). *Gde stanuje kvalitet (3):Razvijanje prakse dečjeg vrtića.* Beograd: IPA.

Miller, L, Dalli, C., Urban, M. (Ed) (2012). *Early Childhood Grows Up: Towards a Critical Ecology of the Profession.* London: Springer.

MacNaughton, G. (2003). *Shaping early childhood: Learners, curriculum & contexts.* Maidenhead, UK : Open University Press.

MacNaughton, G. (2005). *Doing Foucault in Early Childhood Studies. Applying poststructural ideas.* London & New York: Routledge.

Marjanović, A. (1987). Odabrani radovi. *Predškolsko dete,* 1–4.

McKernan, J. (2008). *Curriculum and Imagination.* London: Routledge.

Moss, P. (2007). *Bringing Politics into the Nursery: Early Childhood Education as democratic practice.* London: Institute of Education University of London.

Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014). Zagreb: Ministarstvo znanaosti, obrazovanja i sporta.

National curriculum guidelines on early childhood education and care in Finland (2003). Helsinki: STAKES.

National Scientific Council on The Developing Child (2004). *Young Children Develop in an Environment of Relationships.* Working paper No 1. Center on the Developing Child, Harvard University.

OECD (2010). *Razumeti mozak: Rođenje nauke o učenju*. Beograd: OECD/Ministarstvo prosvete RS.

Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja dece uzrasta od 3 do 7 godina. Beograd: Prosvetni pregled, 1996.

Pavlović Breneselović, D. (2015). *Gde stanuje kvalitet (2): Istraživanje sa decom prakse dečjeg vrtića*. Beograd: IPA.

Pešić, M. (2004). *Pedagogija u akciji*. Beograd: IPA.

Pravilnik o osnovama programa vaspitno-obrazovne delatnosti dečjeg vrtića i vaspitne grupe predškolske dece pri osnovnoj školi. Prosvetni glasnik, 5-6/1975

Pravilnik o opštim osnovama predškolskog programa. "Prosvetni glasnik", br. 14 od 15 novembra 2006.

Qvortrup, J. (Ed.) (2005). *Studies in Modern Childhood – Society, Agency, Culture*. New York: Palgrave Macmillan.

Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December for lifelong learning, L 394/10 "Official Journal of the European Union" 30.12.2006.

Rogoff, B., Goodman Turkanis, C., Bartlett, L. (Eds) (2001). *Learning Together – Children and Adults in The School Community*. Oxford: Oxford University Press.

Rogoff, B. (2003). *The cultural nature of human development*. Oxford: Oxford University Press.

Shonkoff, J. P, Philips, D. A. (Eds) (2000). *From Neurons to Neighborhoods: The science of early childhood development*. Washington DC: National Academy Press.

Shore, R. (1997). 'What have we learned?' In *Rethinking the brain (*15–27). New York: Families & Work Institute.

TeWhariki - Early Childhood Curriculum (2016).Welington: Ministry of Education New Zealand.

Белешке

Белешке

Основе програма предшколског васпитања и образовања
ГОДИНЕ УЗЛЕТА

Прво издање

Издавачи
Министарство просвете, науке и технолошког развоја
Београд, Немањина 22-26

Привредно друштво Просветни преглед д.о.о.
Београд, Дечанска 6/3

Штампа
Штампарија Радунић штампа
Београд, Ресавска 78

ISBN 978-86-7055-106-0

Тираж
3000 примерака

Београд, 2019. године

CIP